

RODITELJSTVO IZA REŠETAKA

priče bivših zatvorenica

NAĐI BOJU
U SVAKOM
DANU

ma#me

Europska unija
"Ulaganje u budućnost"

Ured za udruge
Vlade Republike Hrvatske

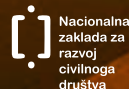
Nacionalna
zaklada za
razvoj
civilnoga
društva

Područni ured Požega

Impressum

Sadržaj ove publikacije isključiva je odgovornost udruge
Roditelji u akciji – RODA

Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda i Ured za udruge Vlade RH

Grant contract no.: IPA 4.1.5.2.02.01.c04.

Grant shema: Podrška programima organizacija civilnog društva u području zagovaranja i motivacije za društveno isključene skupine.

Izdavač: Roditelji u akciji – RODA

Uredila: Ivana Zanze

Tekst: Marina Borovac

Fotografije: Marina Paulenka

Grafičko oblikovanje i tisak: ACT Printlab d.o.o.

Lektura: Editor centar za lekturu i prevoditeljstvo

Naklada: 500 komada

ISBN: 978-953-95974-2-7

Zagreb, srpanj 2015.

Predgovor

*Izvršna direktorica udruge Roda,
voditeljica projekta MA#ME*

Prvo pitanje koje nam postavljaju (novinari, javnost, donatori, prijatelji) uvijek je – zašto se Roda počela baviti ovim problemom? Naš odgovor je – zbog priče jedne zatvorenice koja nam se javila iz Kaznionice u Požegi s molbom za pomoć. U zatvoru su u tom trenutku bile i njena osuđena maloljetna kći i unuka od devet mjeseci: tri generacije žena jedne obitelji u začaranom krugu Kaznionice. Pitanje bi ustvari trebalo biti – zašto se zajednica ne bavi ovim problemom. Mi u Rodi pokušat ćemo vas motivirati na akciju kroz ove priče majčinstva iza rešetaka i roditeljstva unatoč rešetkama.

Donosimo vam priče kakve su žene same ispričale, same su birale koliko će vam se otvoriti, koliko će vam tuge ili ljutnje ispričati. Nismo željele te priče činiti boljima, snažnijima, grubljima ili nježnijima. Dajemo vam ih onakve kakve one jesu.

Drugo pitanje u pravilu je – što su te žene napravile, zašto su u zatvoru? Ukoliko same to nisu u razgovoru novinarki rekly, mi nismo od njih tražile da nam spominju svoja kaznena djela. Ne želimo im mi po tome suditi. U našem projektu MA#ME bavimo se svim zatvorenicama majkama.

Sljedeće pitanje koje svakog zanima je – a kako izgleda zatvor? Iz priča ćete vidjeti da zatvor izgleda svakoj zatvorenici drukčije. Hrana je jednoj ukusna, druga je zahvalna na pet obroka dnevno, trećoj je teško jestiva. Jedna zatvorenica govori o posebno pripremljenoj hrani za djecu, druga o tome kako djeca moraju jesti isto što i odrasli; dječja odjeća koju dobiju je lijepa ili je za smeće. Ni u to nismo htjele intervenirati, jer radi se o njihovim iskustvima i njihovim istinama. Njihove istine nisu nužno i istine komandirki ili istine tretmanskog osoblja kaznionice. Oni imaju neke druge priče.

Zadnje pitanje, kako je njihovoj djeci, to su rijetko pitali. Procjenjuje se da je u prošloj godini oko 15.000 djece imalo jednog ili čak oboje roditelja u zatvoru. Ta djeca i dalje imaju potrebu i pravo vidjeti i voljeti svoje roditelje. Imaju pravo na iskrenu i istinitu informaciju o svojim roditeljima koji su u zatvoru, prilagođenu njihovoj dobi i zrelosti. Neka od te djece, mali broj njih, odrastaju sa svojom majkom u kaznionici. I za neke od njih boravak u kaznionici će biti možda i najbezbržiije razdoblje njihova djetinjstva.

Ovo su iskustva bivših zatvorenica koje su izdržavale kaznu zatvora u Kaznionici u Požegi u različitim razdobljima, od 2014. do unatrag zadnjih deset godina. Neke od opisanih praksi su se promijenile pa danas na odjelu tzv. „rodilišta“ sve majke borave 24 sata sa svojom djecom, ne čuvaju ih „dadjilje“ koje se u pričama spominju. I neke druge prakse, poput rutinskih pregleda djece koja dolaze u posjet roditelju, više nisu prisutne. Vjerujemo da će iskustva ovih majki i njihove iskrene i otvorene priče, doprinijeti daljnjem unapređenju uvjeta, u korist djece zatvorenica/ca.

Predgovor

*Maja Gabelica Šupljika,
zamjenica pravobraniteljice za djecu*

Povezanost unatoč rešetkama

Neke od priča iz ove knjige bolne su i teške, neke optimistične, a sve odražavaju iskustvo i doživljaj svojih autorica koje su ujedno i bivše zatvorenice. One odražavaju i njihovu odluku da podijele s nama teške i lake trenutke za vrijeme izvršavanja kazne zatvora. Ima u ovim pričama prizora koji zabrinjavaju, zgražaju, ali ima i onih koji bude nadu i novu životnu perspektivu. Važno je što majke doživljavaju jer će se njihova iskustva, stavovi, planovi i doživljaji odražavati na odnos s djetetom, a onda i na samo dijete i njegov pogled na svijet. Vidimo da većina njih radi što i sve ostale majke: doje, tješe i umiruju bebu, hrane, presvlače, grle, pričaju priče, dive se crtežu, pričvršćuju špangice.

Iako danas svjedočimo poboljšanjima u zatvorskom sustavu, potrebe djece roditelja koji su u zatvoru i majki zatvorenica i dalje su prilično nevidljive, a ove bi priče mogle pridonijeti da se to promijeni. Nadamo se da će poruke iz priča doprijeti do onih koji mogu pomoći svoj djeci čiji se roditelji nalaze u nekoj od faza pravosudnog postupka jer su kršili zakon.

Sve one sadrže priču majke, ali i priču njezinog djeteta, a u jednom su dijelu to iste priče. To je onaj dio koji se odnosi na održavanje njihove povezanosti i razvijanje odnosa za što jedan nije dovoljan, već ih je potrebno obadvoje. No dijete je, iako povezano s majkom, samostalno biće i ne može biti sredstvo majčinog

povratka u društvo. Ono nije roditeljev produžetak već je posebna i jedinstvena osoba koja, zasigurno može dati novi i silno važan smisao životu majke koja je u zatvoru ili je bila u njemu.

Ove priče potiču na razmišljanje o djeci majki koje s njima žive u zatvoru i o djeci majki koje jesu, bile su ili će, nažalost, biti zatvorenice. Potiču i na razmišljanje o tome koliko je važna povezanost te kako dijete izgrađuje privrženost svojoj majci te koliko se osjeća sigurno, i onda kad su zajedno i kad nisu zajedno. Ali i o tome kakvi su uvjeti nužni da bi se takva povezanost mogla izgraditi.

Unatoč pogrešnim odlukama njihovih majki, zbog kojih one snose odgovornost za posljedice svojih djela i suočavaju se s reakcijom društva na to, ni u jednom trenutku ne smijemo zaboraviti da dijete nije krivo. Iako ih ponekad zovu „siročićima pravde“ i „kažnjenicima bez krivnje“, ona nisu ni siročići ni kažnjenici, ni zatvorenici, čak ni ako su neko vrijeme u svom najranijem životu proveli s majkom u zatvoru. Oni su jedinstvene osobe, sa svojim vlastitim potrebama, dostojanstvom i univerzalnim ljudskim pravima.

Kad se govori o maloljetnoj djeci zatvorenika, najčešće je riječ o kontaktu s roditeljima, posjetima, komunikaciji i međusobnim osjećajima. Ipak, najvažniji je njihov odnos, kvaliteta toga odnosa, njegova čvrstoća, održavanje i razvijanje.

Osim što su bivše zatvorenice i majke, žene iz ovih priča imaju i druge životne uloge. One imaju više svojih lica, a majčinstvo kao jedno od njih zacijelo može pomoći da budu oslonac svojoj djeci. Na stručnjacima i djelatnicima sustava je da ih u tome podrže, a da pritom pomognu djetetu da bude ono što jest, a ne ono što mu drugi ponekad poručuju da bi trebalo biti.

Trebamo istraživati što dijete želi i treba, a budemo li ga dovoljno pažljivo slušali, ono će nam mnogo reći o sebi. Dječji glas i oko i dječja perspektiva, ako ih primjećujemo, mogu promijeniti i zatvor i nas.

Ove priče sadrže gotovo sve manifestacije narušavanja, ugrožavanja i kršenja dječjih prava s kojima se pravobraniteljica za djecu susrela u osmogodišnjem intenzivnom bavljenju ovom temom. Govori se u njima o posebnosti života na Odjelu za roditelje u jedinom ženskom zatvoru u Hrvatskoj, gdje dijete može živjeti uz majku do svoje treće godine. Neke zatvorenice ističu kao prednost to što ondje mogu više vremena provoditi s djetetom nego što to mogu majke izvan zatvora. Neke opisuju posjete djece majci u zatvoru, neke govore o nedoumici i mucijezanoj uz istinu i tajnu.

Što se posjeta u zatvoru tiče, majci i djetetu, iako su tek privremeno odvojeni zasigurno se nije lako nositi s očekivanjima od susreta u kojem se stavljaju maske, bilo da se pomogne samome sebi ili da se zadovolje očekivanja druge osobe. Djeca kažu da žele više podrške, ljepše sobe za posjete, zatvor bliže djetetu, ljubaznije osoblje, više informacija i razgovora, više vremena za posjete, više vremena za opraštanje od roditelja na odlasku.

Sigurno se nije bilo lako suočavati s djetetovim pitanjima: Gdje si?, Zašto si tamo?, Kako ti je?, Kad se vraćaš? Neke od zatvorenica zapazile su i druga neizgovorena dječja pitanja poput: Voliš li me?, Jesi li me ostavila?, Jesam li ja nešto kriv/kriva?

Ove priče govore i o tome, ali nas i podsjećaju da rešetke, staklene pregrade, teška vrata i ključevi ne trebaju i ne moraju narušiti odnos i stvaranje bliske povezanosti djeteta i majke ili djeteta i druge bliske osobe. Ili, kao što kaže francuska psihologinja Marie-France Blanco, **djeci treba reći da u zatvoru postoje ograničenja koja se tiču zakona, ali ne postoje ograničenja koja se tiču ljubavi.**

Predgovor

Ljiljana Vukota, profesorica psihologije

Kako se postaje majka? Je li dovoljno roditi? Što te čini majkom?

Čin rođenja znači dolazak na svijet novoga bića, ali i rađanje potpuno nove uloge za rodilju – uloge majke. Nakon čitanja ovih priča teško je kazivati o majčinstvu te pritom izbjeći patetiku i veliku empatiju. Iako sama nisam služila zatvorsku kaznu, poznate su mi sudbine i okolnosti zatvaranja velikog broja žena. Budući da nemam predrasude koje često zamagljuju sliku o osobama osuđenima na zatvorsku kaznu, predlažem svima koji će ovo čitati da stave nastranu sve ono što su dosad znali ili mislili o zatvorenicama. U ovim pričama one su prije svega majke.

Majčinstvo iz ovih priča široj je javnosti nepoznato i daleko. Sigurna sam da će ih na poseban način doživjeti žene koje su zbog izdržavanja kazne odvojene od djece, kao i one koje su rodile za vrijeme izdržavanja kazne. One će najbolje shvatiti kako je teško kad zbog naših djela posljedice trpe oni koji bi najmanje trebali – djeca. Vjerujem da će priče dirnuti sve majke jer nitko bolje od njih ne može predočiti osjećaj užasa uslijed prisilne separacije od djeteta. Teško je to i kad je riječ o odlasku u bolnicu

pa čak i kad je separacija naš izbor radi odlaska na posao ili dužeg izbivanja iz bilo kojeg razloga. Nadam se da će dirnuti sve žene i muškarce, osobito one koji tek trebaju postati roditeljima. Sve što radimo i sve ono što jesmo reflektira se na našu djecu. Ponekad je teško preuzeti odgovornost za to, a žene iz ovih priča upravo su to učinile u vrlo stresnim okolnostima. Suočile se i preuzele odgovornost. Svakako, s tom odgovornošću se ne nosimo jednako.

Obično se kaže kako majčinstvo podrazumijeva bezuvjetnu ljubav, odgovornost, žrtvovanje, zrelost... Tu upravo leži zamka, i to u riječi „podrazumijeva“. Od svih uloga s kojom se žena susreće i koju ispunjava tijekom života uloga majke je posebna, a njezino ispunjavanje se nekako podrazumijeva. Valjda se smatra kako već činjenicom da ste žena imate sve potrebno za majčinstvo. No nije uvijek tako. Ne mislim da trebamo doslovno imati predmet u školi za roditeljstvo, ali sigurna sam da ima dosta parova kojima bi savjetovanje o roditeljstvu dobro došlo. Još sam sigurnija da smo kao zajednica dužni pružiti podršku i skrb djeci i roditeljima koji se nađu u ovakvoj situaciji bez obzira na razloge koji su doveli do toga. Roditelji su u ranom djetinjstvu sav djetetov svijet. To je ogromna moć uz koju ide jednako velika odgovornost. Uzajamna ljubav te sreća majčinstva sve to čine lijepim i prirodnim. Samo u posljednjih nekoliko desetljeća snažno su se promijenili društveni i ekonomski kontekst te uloga žene. Promijenilo se okruženje u kojemu se realizira uloge majke, ali ne i temeljne vrijednosti koje majku čine majkom. To potvrđuju priče o majčinstvu u krajnje neobičnom okruženju kao što je kaznionica. Rođenje djeteta samo je početak, a majkom ostajemo do kraja svojega života. Bilo gdje da jesu majka i dijete, važno je omogućiti im uvjete za održavanje bliske povezanosti. Ništa ne može zamijeniti tu povezanost i bliskost koji su važne za rast i razvoj kako djeteta, tako i majke.

Žene koje se nađu u ovoj ulozi bez vlastite želje i htijenja ili premlade, ponekada daju djecu na usvajanje nespremne i nezrele za ovu ulogu ekonomski, emotivno ili iz straha da će ih obitelj i društvo odbaciti ili baš zato što su već odbačene. Druge bi dale sve da mogu donijeti na svijet svoje dijete. Većina žena srećom, planirano ili ne, rađaju svjesne svoje sreće, ali i ogromne odgovornosti majčinstva.

Na kraju ne želim počiniti pogrešku koju obično činimo pričajući o majčinstvu. Zaboravimo kako je to samo jedan aspekt roditeljstva koji je cjelovit samo uz drugoga roditelja. Kao i u nekima od ovih priča, otac je taj uz koga je odrastanje sigurnije i cjelovitije, uz kojega je i majčinstvo ljepše. Bilo bi sigurno lijepo i korisno čuti i priče očeva. Jednako tako podrška vlastitih roditelja, djedova i baki, nezamjenjiva je.

Ponekad imamo osjećaj da kao pojedinci ništa ne možemo promijeniti, ali to nije tako. Pojedinač čini razliku. Snažan i proaktivan pojedinac, kao što je to protagonistica jedne priče, može stvoriti i pokrenuti kritičnu masu za promjenu. Već činjenica da ste pročitali ove priče i razumijete težinu majčinstva u zatvoru, ohrabrit će žene koje ga moraju proživjeti da izdrže, ohrabrit će ih da se mijenjaju jer uvijek možemo biti bolji – osobito ako imamo podršku i povjerenje drugih. Što god mislili nećete pogriješiti, samo ih nemojte osuđivati. Zaslužno ili ne, ovim ženama je osuđivanja dovoljno. Nadam se da će ove priče produbiti senzibilitet i smanjiti predrasude. Tko zna, možda ćete biti u prilici sresti se sa ženama zatvorske prošlosti. Nemojte im okrenuti leđa zbog toga. Ako želimo da se promijene, tada moramo moći prepoznati njihovu želju za promjenom i pružiti im ruku.

O autorici

Marina Borovac

Novinarka Večernjeg lista Marina Borovac rođena je 23. rujna 1971. godine u Našicama. Djetinjstvo je proživjela u Orahovici, gdje je završila osnovnu školu. Srednju upravno-pravnu završila je u Osijeku. U novinarstvu radi od 1994. godine, otkako je bila studentica treće godine politologije i prve godine paralelnog studija novinarstva na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu. Tijekom novinarskog staža radila je u nekoliko tjednika, sedam je godina bila zaposlena u Jutarnjem listu, a od 2005. godine radi u Večernjem listu.

Za reportažu iz kaznionice u Požegi koja je objavljena u Večernjem listu 2007. godine dobila je nagradu "Marija Jurić Zagorka" Hrvatskog novinarskog društva za najbolju reportažu u tiskanim medijima. Majka je tinejdžerice Lane.

Imanje na kojem smo živjele

- Svakoj ću trudnici pred kojom je odlazak u zatvor poručiti isto: prevagni, prelomi i idi! Ne čekaj!

Jer, svaka će majka kojoj je stalo do njezina djeteta pristati i na puno gore uvjete, samo da budu zajedno. Vezu s djetetom ti ništa ne može vratiti – savjet je koji će bez sekunde promišljanja izgovoriti žena koja je svoje prvo dijete rodila za izdržavanja kazne.

U postupku pred županijskim sudom zbog droge bila je osuđena na dvije godine zatvora. Vrhovni sud joj je tu kaznu povisio za još godinu dana. Kada je doznala da je presuda pravomoćna, počela je „kopati rukama i nogama“, samo da što prije ode u zatvor. U Zatvor Zagreb u Remetincu ušla je mjesec i pol prije poroda, teža gotovo trideset kilograma nego što je bila prije trudnoće.

*Svakoj ću trudnici
pred kojom je odlazak
u zatvor poručiti isto:
prevagni, prelomi i
idi! Ne čekaj!*

- Dok sam čekala odlazak u zatvor, trpala sam hranu u sebe jer sam znala da tamo kamo idem neće biti svega onoga što volim. Zato sam se udebljala – govori kroza smijeh.

No najvažnije joj je bilo dobro se psihički pripremiti. I u tome je uspjela do te mjere da je tijekom boravka u Požegi upravo ona bila ta koja je ostalima davala snage da izdrže, često im govoreći da je zatvorsko dvorište zapravo jedan lijepi park u koji vode svoju djecu u šetnju.

- Samo zamisliš da si za ljetne sezone otišla raditi u neki kamp kod Dubrovnika. Ni ondje ne bi bilo dućana, i ondje bi bila zatvorena. Na trenutke ti dođe krivo što ne možeš sa svojim djetetom prošetati po špici, ali te misli brzo prođu.

Na Odjelu za dijagnostiku i programiranje obavila je sve nužno da bi iz Zatvora Zagreb mogla u Požegu krenuti dok je još bila u drugom stanju. Ipak, njezina jedinica nije rođena u Slavoniji, nego joj u izvodu iz matične knjige rođenih piše da je na svijet došla u glavnom gradu.

- Moj dečko i ja odlučili smo pohraniti matične stanice našega djeteta u banku, a to se moglo napraviti samo u Zagrebu. Zato je bilo važno da ne rodim u Požegi. Kada sam u Remetincu izrekla tu svoju odluku i želju, išla sam na razgovore i pisala molbe da mi se to omogući. Dopustili su mi.

Prisjeća se ova žena i kako je, dok ju je pravosudna policija vozila u bolnicu na preglede, putem molila Boga samo da ondje ne susretne nikoga poznatog.

- Nakon poroda bila sam sama u bolničkoj sobi, pred čijim je vratima stajala pravosudna policija. Sestre su mi dijete donosile na dojenje. Imala je žuticu i nismo mogle stalno biti zajedno. Kada se oporavila, došlo je vrijeme za odlazak u Požegu. Onamo smo kći i ja stigle u vozilu pravosudne policije. Bile nismo na sjedalu iza vozačeva, a iza pregrade u stražnjem dijelu bilo je još ljudi. Na odjelu za majke i djecu u Požegi dočekale su me dvije mame. Sljedećih mjeseci odjel se punio i u jednome trenutku nas je ondje bilo osam. I jednako toliko djece. To je zaista bilo previše. Cijelo vrijeme je bila buka i nije ugodno kada ti dijete odrasta tamo gdje stalno netko viče. Teško je, odnosno nemoguće, da prema tuđem djetetu razviješ osjećaje kao prema svome pa ti jako smeta kad se netko od mališana zaleti i ugriže tvoje dijete, a osmjehneš se kad tvoje dijete napravi neku sličnu nepodopštinu. Zapravo, najveći je problem to što su s nama na odjelu bile i maloljetnice, djeca koja su imala svoju djecu. Suživot s njima nije bio uvijek lak. Da smo bile samo mi odrasle, bilo bi drukčije. Jedna je od tih mladih mama bila poprilično prgava i jednom je čak udarila dadilju. Mi smo se među sobom svađale k'o da smo obitelj, pa smo se zato brzo i mirile.

Sve zatvorenice koje se nalaze na tome odjelu dijele spavaonicu. Njihova djeca spavaju u drugoj sobi, gdje je i dadilja. Ta žena koja majkama pomaže oko djece također je zatvorenica. Njezin je posao, između ostaloga, svaki dan pripremiti kadu za kupanje djece, napuniti je vodom i pomagati mami koja kupa dijete.

Zatim mora proiliti vodu, oprati kadu i pripremiti je za pranje sljedećeg mališana. I tako dok se svi ne izredaju.

Žene koje doje svoju djecu imaju pravo na pet obroka dnevno, kao i one zatvorenice koje rade. Ostale dobivaju jelo tri puta – doručak, ručak i večeru.

- Kćer sam dojila do njezine druge godine. Prije poroda puno sam čitala o majčinstvu. Tada se puno pisalo o tome da djetetu ne treba davati dudu varalicu, zbog zuba. I ja sam tako postupala. Zato je

*Prisjeća se ova žena
i kako je, dok ju je
pravosudna policija
vozila u bolnicu na
preglede, putem
molila Boga samo
da ondje ne
susretne nikoga
poznatog.*

noću moja operna pjevačica prodornoga i jakoga glasa često znala zagalamiti. Uvijek bih prepoznala njezin plač. Dadilja bi mi tada nabrzinu dodala dijete, pazeći da se ostali ne probude jer bi to bilo veselo. Bilo bi mi puno draže da su nam dopustili da djeca budu s nama i tijekom noći. Kazali su kako to ne može, iz straha da se djeca ne uguše.

Trebalo je proći neko vrijeme dok sva ta pravila ne svlada. Rodila je u ljeto. Sunce je pržilo, a ona prvih mjesec dana nije smjela izići iz odjela. Takvi su propisi, objasnili su joj u kaznionici. Kada je tu vrućinu pregurala u zatvorenome, došlo je vrijeme da sa svojom djevojčicom krene u šetnju zatvorskim krugom.

Poput ostalih zatvorenica i majke s djecom razvrstane su u kategorije zatvorenoga, poluootvorenog i otvorenog odjela pa stoga imaju i različita prava i pogodnosti. To znači da je različita i duljina trajanja šetnje zatvorskim krugom. Primjerice, zatvorenice koje su u režimu zatvorenoga odjela vani smiju dnevno biti dva sata.

Zatim mora proliti vodu, oprati kadu i pripremiti je za pranje sljedećeg mališana. I tako dok se svi ne izredaju.

- Bila sam na poluotvorenome odjelu i mogla ići u šetnju dva sata ujutro i dva sata poslije podne. Kad danas dobro promislim, pa koja si zaposlena mama može priuštiti to da sa svojim djetetom toliko vremena provede vani? U Požegi smo imale uvijek sve skuhanu i oprano. Jedino smo same glačale. Za djecu smo dobivale sve što nam je trebalo – pelene, kreme, kupke, lijekove, dude, bočice... Kada su klinci počinjali jesti kuhanu hranu dobivali su svježe povrće, ribu, krumpir s mrkvom, blitvu, špinat... Tete kuharice su baš pazile na djecu. Jedno su vrijeme dobivali kupovne kašice i sokiće. Uvijek su imali sezonskoga voća. Jedino što za djecu nismo smjeli imati bile su vlažne maramice jer su ih mame koje su ranije bile na ovome odjelu bacale u zahodsku školjku i začepile je. Kad god su u kaznionicu dolazile članice udruga uvijek bi donosile nešto djeci. K nama je bio došao i Sveti Nikola i malima donio darove. Moja se kći bila malo uplašila, no zaista je za svaku pohvalu to što je Nikola bio došao i k nama. U

kaznionici u Požegi uopće nije ni strašno ni loše – ondje imaš hladnjak, štednjak, klimu, televiziju, dadilju koja ti pomaže oko djeteta... Za ljetnih vrućina bili su nam čak kupili bazenčiće na napuhivanje, koje smo stavile u dvorište i napunile vodom, da se djeca igraju. Imali su i igračke, a na tavanu su stajale kutije s odjećom. Nije to bila nova roba, ali je bila iskoristiva.

Prvi rođendan njezina je djevojčica proslavila u Požegi. Mati se sjeća da je imala tortu Hello Kitty, svjećicu, i da je dobila balone. Za dječje rođendane majke su zajedno ukrašavale odjel. Svečani trenutak puhanja u svjećice bi, ako to majka želi i ako dobije suglasnost, dolazio ovjekovječiti fotograf.

U albumu njezine kćeri nalaze se i fotografije koje su snimljene s posjetiteljima – djevojčičinim ocem, bakom, djedom.

- S obzirom na to da u zatvoru ne možeš snimiti svaki djetetov pokret koji bi htio, kada bi dolazio fotograf, mi bismo se na djelu pokazale kao pravi uigrani tim. Jer, da ne bi dijete na svim fotografijama izgledalo isto, pripremile bismo različite oblekice. Nakon jedne serije snimaka, jedna drugoj bismo dodavale odjeću, znalo bi se koja oblači dijete, koja ga briše... To su lijepe uspomene.

U albumu njezine kćeri nalaze se i fotografije koje su snimljene s posjetiteljima – djevojčičinim ocem, bakom, djedom.

- Dolazila nam je rodbina. Mojoj su kćeri donosili robicu, cipelice, igračke koje su se mogle pregledati. Baka joj je bila kupila i biciklič na guranje. A ja sam se s mamom čula vrlo često. Budući da sam bila na poluotvorenom odjelu nisam imala vremensko, nego samo novčano ograničenje telefoniranja – priča mama djevojčice koja je u požeškoj kaznionici prohodala u dobi od deset mjeseci.

Majke su stalno prale podove na odjelu jer je uvijek netko puzao.

Uoči prvoga kćerkinog rođendana izrazila je želju da i njezino dijete ide u vrtić. Naime, djeca zatvorenica imaju pravo dnevno biti četiri sata u „civilnom“ vrtiću, izvan zidina kaznionice.

- To je jako važno zbog socijalizacije. Mislila sam da će moja kći nakon prvoga rođendana krenuti u vrtić pa sam je upisala. No dobila sam uvjetni otpust.

Cijelo vrijeme dok je izdržavala kaznu poslodavac ju je vodio kao da je na porodiljnom dopustu pa joj je u Požegu stizala i porodiljna naknada.

- Dobro mi je to došlo, za voće i kekse.

Kada je izašla na slobodu, propala je tvrtka u kojoj je radila. Jedno je vrijeme primala naknadu sa Zavoda za zapošljavanje. Danas je direktorica u vlastitoj tvrtki. Svojoj kćeri još nije rekla da su bile u zatvoru. Kada djevojčica još malo naraste, majka će joj sve reći.

- Sada joj pričam o imanju na kojem smo živjele. Pričam joj pozitivne priče jer one i jesu bile takve – kaže.

Ti si ruža koja cvjeta

Sjedila je u prostranoj sobi kaznionice u Požegi, na odjelu koji zovu – rodilište. U glavi je vrtjela film svoga života dug dva desetljeća i bolno uzdisala. Bila je siva i tmurna jesen te nije bilo dana, a da se niz njezino lijepo i mlado lice nisu kotrljale suze. Na trenutak bi utihnula pažljivo osluškujući.

U sobi pored, u krevetiću, bezbrižno je snivala njezina djevojčica.

- Plakala sam jer moje dijete ništa nije krivo, a ja sam joj priuštila to da odrasta u zatvoru. Tek kad sam je rodila shvatila sam koje su moje pogreške. Spoznala sam i da nije život biti u zatvoru s djetetom koje je nevino i ništa nije zgriješilo. Opet, bila mi je ona sve te dane i utjeha.

U igri i druženju s njom brže mi je prolazilo vrijeme. Potpisala sam da neću ići kući na vikende niti u grad. Da sam te mogućnosti koristila, dijete bih morala ostaviti u zatvoru. Čak i kada bih znala da ću je ostaviti u dobrim rukama, ne bih to mogla učiniti. Ako bih i nju pvela, više je ne bih smjela vratiti natrag jer tako Zakon kaže. A ja sam je došla – pripovjeda žena koju ćemo nazvati Nada.

*Plakala sam jer moje
dijete ništa nije krivo, a ja
sam joj priuštila to da
odраста u zatvoru.*

Zbog brojnih krađa koje je počinila izrečena joj je odgojna mjera u trajanju od šest mjeseci do tri godine pa je još kao maloljetnica smještena u Odgojni zavod u Požegi, naslavljen uz kaznionicu s kojom dijeli upravne, financijske i zdravstvenu službu te Odjel za roditelje. Kada je stigla u Zavod bila je trudna mjesec dana. Tu su, sjeća se, s njom bile još dvije maloljetne trudnice. Šest tjedana prije poroda trudne maloljetnice se iz Zavoda sele na Odjel za roditelje u kaznionici jer Odgojni zavod nema kamo s majkama i djecom.

- Prije poroda sustigla me i druga presuda. Bila sam opet osuđena. I opet je to bilo zbog krađa. Rodila sam u bolnici u Požegi, carskim rezom. Liječnici su prema meni bili jako bezobrazni jer sam bila roditeljica iz zatvora. Kad sam došla u kaznionicu doživjela sam potpuni šok jer na odjelu osim mene i mog djeteta nije bilo nikoga. Naime, jedna od dviju trudnica s kojima sam bila u Zavodu kući je otišla odmah nakon poroda, a druga je dala dijete na usvajanje. Na odjelu s majkama i djecom smještena je i dadilja koja spava u sobi s djecom, ide s nama u šetnju, čuva djecu dok majke rade. U početku su me vodili kao da sam na zatvorenom odjelu i iz rodilišta sam van mogla izići samo u šetnju s djetetom na dva sata, i to kada u dvorištu nema drugih zatvorenica. Ako ih je bilo vani, ja bih s kćerkom sjela na jednu klupu jer osim dadilje ni jedna zatvorenica ne smije prići djetetu. Takva su pravila. Moja je kći bila jedino dijete u zatvoru, žene su znale zastajkivati pored nas, željele su je crtati. Komandirke su ih

tjeralale, a meni govorele da je takva vrsta izolacije dobra za dijete, da ne dobije hepatitis, zarazi se... Morala sam poslušati. No lagala bih kada bih rekla da me nisu puštali da ostanem vani i duže od ta dva sata – kaže Nada.

U ovim strogim uvjetima i s jednim izlaskom dnevno u dvorište s djetetom je živjela, prisjeća se, najmanje mjesec dana.

- Imala sam pravomoćnu presudu i kazali su mi da moram u Remetinec, na Odjel dijagnostike, gdje će se nakon što obavim testove izraditi plan izdržavanja moje kazne. To je značilo da kćer moram dati svojim domaćima. Nema šanse, kazala sam. Ja svoje dijete ne dam. Uglavnom, tim iz Remetinca došao je u Požegu, razgovarala sam s njima, položila zaštitu na radu, slagala slagalice... Kada sam prošla taj postupak, iz takozvanih zatvorenih sam uvjeta „na papiru“ premještena u otvorene. To je značilo da s djetetom mogu više vremena provoditi vani. Počela sam potom raditi – najprije u kuhinji, a zatim

Tada sam od drugih žena doznala da moje dijete čuva osoba koja je – dvostruki ubojica!

u poljoprivredi pa je moju djevojčicu čuvala dadilja. Tada sam od drugih žena doznala da moje dijete čuva osoba koja je – dvostruki ubojica! U prvi tren nisam znala što učiniti. Kako otići nekome i prigovoriti što su takvu osobu stavili da spava u sobi s mojim djetetom? I ja sam bila samo zatvorenica. Otkako sam saznala da je ta žena ubila svoga brata i majku, nisam više mogla usnuti. Dolazila sam pokraj kćerkina krevetića i sjedila. Dadilja me je tjeralale, govorila da ne smijem tu biti. Nisam joj smetala jer nisam pričala ni palila svjetlo. Ja sam se samo bojala za svoje dijete – govori i danas ponavljajući da joj nije jasno zašto njezino dijete nije čuvao netko tko je izdržavao kaznu zbog blažega kaznenog djela.

Jednom su se, veli, njih dvije bile i posvađale, a dadilja ju je tada, tvrdi, uhvatila za majicu i pitala: „Hoćeš li da te ispljuskam?“

- Bojala sam se – kaže.

Na koncu je ipak smogla snage. Pomoć je najprije potražila u Odgojnom zavodu, a zatim je sve svoje strahove kazala pučkom pravobranitelju, potom i pravobraniteljici za djecu. Ti su njezini vapaji rezultirali smjenom dadilje, ali i načelnice koja joj je bila dala taj posao.

- Odahnula sam. Od tog trena kad sam izgovorila što me muči, moj se život u zatvoru potpuno promijenio. Nabolje. I to zaista u svakom pogledu. Za dijete sam počela dobivati kašice, potrepštine, poklone za blagadane... – priča Nada dok njezina kći, koja je u zatvoru učinila i prve korake i izgovorila prve riječi, pažljivo sluša što mati govori.

- Rekla sam joj gdje smo bile, gdje je prohodala. Mora to znati. Da joj nisam ja kazala, učinio bi to netko drugi. A to ne bi bilo dobro. Ljutila se na mene što smo bile u zatvoru – objašnjava Nada.

U Požegi je djevojčica dočekala i svoj prvi Božić. Bila je premala da bi danas pamtila priredbu, ali zato je ona ostala njezinoj majci u živom sjećanju:

- Nastupala sam. Pjevala sam pjesmu „Ti si ruža koja cvjeta“ Radojke Šverko. Kći je ležala pokraj mene. Bilo je zaista jako lijepo, uživala sam. Trebala sam ići nastupati i u kaznionicu u Lipovici, ali suprug mi nije dopustio. On je jako ljubomoran, a Lipovica je kaznionica za muškarce. Ne bi se meni nitko mogao tamo približiti, no kazao mi je da neće biti dobro ako se usudim otići. Znala sam da bi saznao i nisam išla. Žao mi je zbog toga, ali poslušala sam ga jer sam se iz zatvora ipak vraćala njemu. Kad god je mogao, on je mene i našu kćer posjećivao u Požegi. Donosio joj je odjeću, cipelice. Bilo je toga i u zatvoru, ali sve je bilo prilično staro. Kći koja je bila sa mnom u zatvoru moje je prvo dijete. I, naravno, željela sam je obući u nešto lijepo, veselo. Kad sam bila u šestom mjesecu trudnoće, zbog komplikacija sam bila odvežena u Petrovu bolnicu u Zagrebu. Ondje sam doznala da nosim djevojčicu. Dotada su mi govorili da ću roditi sina pa je suprug sve bio i priredio za dječaka. Kad je u zatvor donio odjeću za nju i mene u vrijednosti od tri tisuće kuna, tražili su ga račune jer je bio nezaposlen – ispričavijedala je majka.

U kaznionici u Požegi njezina je kći proslavila i prvi rođendan. Dopuslili su joj tada da pozove fotografa iz grada.

- Zbog dobra vladanja dobila sam pet mjeseci uvjetnoga otpusta. Kada sam bila pred komisijom, svašta su me ispitivali. I to osjećam li barem malo grižnje savjesti zbog onoga što sam učinila. Rasplakala sam se i više ništa nisam mogla govoriti. Biti u zatvoru bio je stres i za mene i za moje dijete. Ne, to nikako nije bilo dobro. Takvo iskustvo nikada više ne bih ponovila – uvjerava.

*Od tog trena kad sam
izgovorila što me muči,
moj se život u zatvoru
potpuno promijenio.
Nabolje. I to zaista
u svakom pogledu.*

*Kada su došle kući,
njejina se djevojčica
ponajviše šokirala
ugledavši drugu
djecu pa je stalno
trčala za njima,
grlila ih i ljubila.*

Bio je kraj zime kad su se željezna vrata kaznionice za njom i njezinom tada jednoipolgodišnjom kćerkom zatvorila. Suprug i otac čekao ih je. No djevojčica nije željela ući u automobil. Vrištala je, otimala se. Mati kaže da je takvo njezino ponašanje posljedica traume nastale kada su jednom prilikom zatvorskim kombijem išli k liječniku u grad na cijepljenje.

- Komandirka je taj dan bila ljuta k'o ris. Jako je lupala vratima vozila. Kći se sve dotada rado vozila. Od toga dana više nije htjela sjesti u automobil – priča mati.

Kada su došle kući, njejina se djevojčica ponajviše šokirala ugledavši drugu djecu pa je stalno trčala za njima, grlila ih i ljubila. U svome je domu prvi put vidjela i štednjak na drva. Majka ju nije uspjela uhvatiti kad ga je išla dodirnuti.

Danas je djevojčica iz zatvora osnovnoškolka. Ima mlađu sestru i tri brata. Njihova je majka nezaposlena i obitelj živi od porodiljne naknade za najmlađega sina i dječjih doplataka za starije. Otac je u zatvoru.

Ne računajte na mene

Roza cipelice

Kući je za uspomenu ponijela ružičaste cipelice. Pohabane od nošenja, bez čvrstoga potplata, u kojima je njezina kći u kaznionici u

Požegi napravila prve korake. Zato već godinama brižno čuva ovaj „komadić“ obuće, jedini koji je njezinoj princezi pristajao baš kao saliven:

- Svi znamo koliko je za dijete koje uči hodati važno prve korake napraviti u odgovarajućoj obući. Meni u zatvoru nisu dopustili, a ne dopuštaju to ni drugima, da uz pratnju policije i medicinske sestre odem u grad kupiti cipele svojoj djevojčici. Da ju je moja obitelj odvela u kupovinu, kći se više ne bi smjela vratiti u kaznionicu jer su pravila takva da kada dijete jednom iziđe, a da to nije odlazak na cijepljenje, u liječnika ili u vrtić – više mu nema povratka u kaznionicu. To, naravno, nije dolazilo u obzir. Meni je bilo bitno samo to da nas dvije nismo razdvojene pa makar u zatvoru bile doživotno. Zato je u potragu za obućom u trgovine odlazila moja mama, noseći sa sobom otisak stopala unukine nožice. Taj smo

otisak zajedno pravili, tijekom posjeta. Jedna bi držala moju kćer dok stoji na komadu papira, druga bi ocrtavala stopalo. Bio je to jedini, no ne baš i najprecizniji način. Ipak bi se na kraju uvijek dogodilo da dijete ima ili premale ili prevelike cipele. Jedino su joj te cipelice koje sam ponijela kući odgovarale, iako nisu bile za hodanje, nego više za ukras – priča nam majka djevojčice, pokazujući s puno ljubavi na zaslonu mobitela fotografiju djeteta o kojem govori.

*Danas je ona moj
antidepresiv, a nisu
tablete – izgovara
otpuhujući dim cigarete.*

- Danas je ona moj antidepresiv, a nisu tablete – izgovara otpuhujući dim cigarete.

Neće ni pokušati prikriti kakvom otrcanom frazom poput one o životu koji je nije mazio, da je u još u ranoj dobi njezin životni put krenuo u potpuno krivom smjeru. Drogiranje, krađe, dilanje... Bila je malodobna kada je kao ovisnica počinila kaznena djela zbog kojih je završila u maloljetničkom zatvoru u Požegi. Drogirati se počela, priča, još s četrnaest godina ni ne sluteći da će je mladenački eksperimenti dovesti do ruba.

- Bile su to ratne godine, a ja sam vodila vlastiti rat u kojem sam umalo ostala bez cijele svoje obitelji. Nisam znala da ću biti ovisna, postati problematična, da neću završiti školu, nego ću učiti od ulice. Pretvorila sam se u tešku ovisnicu. I krala sam. Bila sam totalna nula. Jedino što mogu s olakšanjem reći jest to da nikada nisam prodala svoje tijelo... Onda se dogodio preokret, krenula je na liječenje i uspjela se izvući. Pet je godina volontirala u udruzi za podršku obitelji ovisnika, savjetima pomagala kako je znala i umjela. I ponovno pokleknula.

Zbog preprodaje droge osuđena je na tri godine i devet mjeseci zatvora. Obnovu postupka čekala je u Francuskoj, u komuni. Kad joj je mati javila da se mora vratiti, spakirala je svoju putnu torbu i došla kući.

- Čovjek kod kojeg je nađena droga bio je osuđen na pet mjeseci dužu kaznu nego ja koja sam bila ovisnica, koju nitko nije prepoznao i kod koje nije pronađeno ništa. Žalila sam se. Naravno.

Njezin je tadašnji dečko bio na izdržavanju kazne u zatvoru u zagrebačkom Remetincu. Imala je pravo ići k njemu, u intimne posjete. Tu je ostala u drugom stanju. Trudnu ju je dočekao i odlazak u kaznionicu u Požegu. Uprtila je torbu tešku dvadeset kilograma i krenula na dvjestotinjak kilometara dugo putovanje.

- Mama je digla kredit i kupili smo robicu za dijete, posteljinu, meni četiri spavačice, dvije kućne haljine... Ona me šaleći se da se spremam kao da idem u toplice i hrabrila i bodrila. Bila mi je onda, a i danas je, velika potpora.

*Željela sam raditi,
ali kako sam bila
trudna nisu mi
dopustili.*

Dolazak u Požegu, u petnaest „kvadrata“ na zatvorenom odjelu, koje je dijelila s još osam žena, mladoj je trudnici koja se tabletama Subutex „skidala“ s opijata bio poprilično traumatičan.

- Pamtim vlagu i gljivice. Kao da sam došla u ludnicu. Imala sam pravo na dva posjeta mjesečno. I pala sam u depresiju. Utjehu sam tražila u glazbi, uvijek sam imala slušalice u ušima. I stalno sam plakala. Jedna me je zatvorenica zadirkivala kako ću roditi popišanku. Da nije bilo nje, ja bih „puknula“. Ona je za svake moje krize našla načina dati mi snage. Pokazivala mi je prema zatvorskom dvorištu i govorila: „Vidi kakav park ovdje imamo! Tu će naša djeca trčati.“ Željela sam raditi, ali kako sam bila trudna nisu mi dopustili. Pa zar nisam mogla barem sakupljati lišće?! Dane sam provodila uglavnom sjedeći, na tvrdome stolcu. Htjela sam tražiti odgodu, ali bilo je za to kasno. Jako sam se bojala da nešto nije u redu, u trenucima kada nisam osjećala dijete u sebi...

Iz požeške kaznionice pravosudna policija odvodila ju je na suđenje u Zagreb. Osim sudskoga postupka u kojem je bila osuđena te zbog toga i zatvorena, imala je i sudski postupak koji je još trajao. Danas strahuje od dana kada će čovjek koji je osuđen, dijelom i zbog onoga što je ona kazala, izići na slobodu.

- Morala sam tako govoriti – tiho nam kaže.

Mjesec i pol dana prije no što će roditi, iz kaznionice je prevezena u Bolnicu za osobe lišene slobode. Nalaz brisa rodnice bio je pokazao da ima bakteriju. Koliko je taj nalaz pouzdan teško je reći jer zatvorenice, pa tako i naša sugovornica, kažu da bris same uzimaju i da uzorak stoji i nekoliko dana prije no što se napravi laboratorijska obrada.

*Često bih legla
uz nju i pričala
joj priču*

- Rodila sam u Zagrebu, u Petrovoj bolnici. Došla sam onamo uz pratnju pravosudne policije, s kojom sam se, četvrti dan nakon poroda, i vratila u Požegu. Dok još nisam bila rodila, pitala sam se što ću s djetetom. A kada je kći došla na svijet, u mene se sve promijenilo. Ukaznionici su nas dočekale žene s odjela. Krevetić za moje dijete bio je pripremljen... Bila sam sretna jer sam imala svoga anđela. Puštala sam joj glazbu, pričala o vanjskome svijetu, o tome kako ćemo nas dvije ići doma... U kaznionici smo proslavili i kćerkin prvi rođendan. Došao je i njezin otac. U prostoru za posjete počastili smo se kupovnom tortom, dobili smo dozvolu da dođe fotograf i snimi nas, za uspomenu. Unutra, na odjelu, imali smo još jednu tortu koja se pekla u kaznionici, a za koju sam ja bila kupila banane, svijećice i ukrase.

U požeškoj je kaznionici njezina kći prohodala. Ondje je stekla i jednu dobru naviku.

- Uzme knjigu pa dođe k meni i kaže: „Mama, čitati!“ Jako voli čitati. Na to se naviknula u kaznionici jer se ondje dosta čita i časopise i knjige. Osim mene, priče su joj čitale i zatvorske dadilje. Često bih legla uz nju i pričala joj priču. Kada je nakon prvoga rođendana krenula u vanjski vrtić, kamo se djecu iz kaznionice pod paskom medicinskih sestara odvozi kombijem, ja nisam znala što bih sa sobom. Jako mi je nedostajala.

Četiri sata dnevno ova je žena radila u kaznioničkoj praonici rublja. Sav novac koji je zaradila trošila je na kćer. Pravilnikom koji regulira pravo na rad zatvorenika propisano je da oni osuđenici koji rade dobivaju za obavljeni posao plaću. Ona iznosi nekoliko stotina kuna, a 30 posto zarađenoga novca stavlja se „na stranu“, odnosno kao polog koji zatvorenici dobivaju po izlasku na slobodu. Nakon jedanaest mjeseci neprekidnoga rada, zatvorenici imaju pravo na plaćeni godišnji odmor. Majke koje borave u zatvoru sa svojom djecom tu pogodnost, upravo radi djece, ne koriste. Jer, kada bi dijete povele sa sobom kući, ono se više ne bi smjelo vratiti natrag. A odlazak bez djeteta baš i nema nekakvoga smisla.

- Mjesečno sam za svoj rad dobivala od 140 do 180 kuna. Taj mi je novac bio potreban da preko zatvorske kantine za kćer naručim voće, kašice... Na isporuku bih čekala i po tjedan dana. U kaznionici je jela ono što je pripremano, no problem s prehranom nastao je kada smo se vratile kući. Ona nije znala što su to njoke, ribu nikada nije vidjela... Te i još neke druge namirnice nije željela ni kušati jer ih nikada prije nije imala priliku jesti. Mislim da nije dobro ni to što se u Požegi djeci do godine dana sva hrana usitnjava mikserom.

Spočitnut će upravi zatvora i to što se majke, kada vode djecu na cijepljenje do ambulante, voze u pravosudnoj „marici“ držeći dijete na rukama jer u takvom vozilu nema autosjedalice. Zamjera im i to što su djeca bila na odjelu tijekom svih pretresa.

- Za djecu je to šok. Mislim da je njih u tim situacijama trebalo izvesti u šetnju.

Ipak, kada sve zbroji i oduzme, podvuče crtu i život podijeli na onaj prije i onaj nakon izdržavanja kazne, kaže da joj je Požega puno pomogla, da ju je očvrstnula i dala joj smjernice kako dalje. Pakao droge danas je, tvrdi, iza nje. Ovaj put to je, uvjeren je, konačno. U Požegi je naučila šivati, a tu vještinu i danas kod kuće koristi. Zbog dobrog ponašanja dobila je uvjetni otpust. Danas je u vezi, a nakon prometne nesreće u kojoj je bila nastradala nalazi se u invalidskoj mirovini.

*Zbog dobrog ponašanja
dobila je uvjetni otpust*

Danas je sve onako kako treba biti

Spremila se kao da će s društvom u večernji izlazak, s poda sobe podignula je prtljagu spakiranu danima ranije, potom otišla na stanicu, sjela u autobus za Zagreb i zaplakala. Suze nije uspijevala zaustaviti sljedećih više od dvije stotine kilometara puta.

Kada je kročila na zagrebački asfalt, uz nekoliko vještih poteza rukom opet je bila poput djevojke dobro dotjerane za noćnu zabavu.

Bilo je dvadesetak minuta prije ponoći kada je pokucala na vrata zatvora u zagrebačkom Remetincu, zbunivši valjda svojim izgledom pravosudnoga policajca na porti.

- Došla sam se javiti – izgovorila je, drhtavom rukom pružajući papirić koji je potpisao sudac izvršenja.

Smjestili su je na zatvorski Odjel dijagnostike i programiranja – prvu stanicu za sve koji su osuđeni na kazne dulje od šest mjeseci zatvora. Iako stručne službe u roku od mjesec dana za svakoga zatvorenika ponaosob naprave plan izdržavanja kazne, ona se na tome odjelu zadržala duže. Četrdeset i dva dana.

- Bila sam ovisnica, u krizi. Raspadala sam se.

Bila sam ovisnica, u krizi.

Dospjela je u sobičak s još osam žena. Dočekala su je ondje natiskana četiri kreveta na kat i jedan „obični“. U toj je prostoriji bio i sanitarni čvor.

- Ne možeš se tu ni pomaknuti, a da nekoga ne dodirneš. Imali smo u sobi dvije lezbijke, jedna je „napadala“ drugu. Nestrpljivo sam čekala odlazak iz Remetinca. Što me čekalo u Požegi dobro sam znala. Moja sestra ondje je bila zatvorena pa mi je ispričala sve pojedinosti. I prije nego što sam vidjela kaznionicu znala sam gdje se što nalazi, tko je kakav, kako se treba ponašati...

Bilo je već proljeće kada je kročila u zatvoreni odjel požeske kaznionice za žene. Željela je odmah početi raditi. Htjela je u praonicu jer to joj je preporučila sestra, ali nije bilo mjesta. Raspoređena je u krojačku radionicu tvornice Orljava koja se nalazi na istoj adresi kao i

kaznionica, u Osječkoj ulici s brojem 77, a zatvorski od vanjskoga svijeta ovdje dijeli čvrsta metalna ograda. Budući da se tvornica nalazi izvan zidina, zatvorenice ovamo na posao moraju ići u odori – traper-hlačama i košulji.

- Nikada prije nisam šivala, naučila sam to u kaznionici. Najprije se spajaju jednostavniji dijelovi, a kada to savladate radite teže stvari. Godinu dana potrebno je da prijedete put od šava do pojasa na hlačama. Porub je zadnji – objašnjava nam.

Dane je provodila raspeta između odlazaka na posao, čišćenja zatvorskoga kruga, sudjelovanja na sastancima Kluba liječenih ovisnika... Kad god je mogla, grabila je priliku da se dokopa telefonske govornice, da čuje roditelje i jedan nježni, njoj najmiliji glasić.

- Zbog preprodaje droge bila sam osuđena na dvije i pol godine zatvora. Tražila sam odgodu odlaska na izdržavanje jer su moji roditelji bili bolesni. Odlazak u zatvor bio mi je pomaknut šest mjeseci. No za to sam vrijeme zatrudnjela, što sam otkrila kada sam u drugom stanju bila već pola godine. Kod ovisnica mjesečni ciklus izostaje, pa zato činjenici da nemam menstruaciju sve do tada i nisam pridavala odgovarajuću pažnju.

Kada je rodila, njezin je sin imao apstinencijsku krizu. Dječakov otac bio je također u zatvoru i u početku nije htio priznati očinstvo. Danas je, srećom, sve onako kako treba biti – ona je majka iznimno ponosna na svog raspjevanoga i rasplesanog prvašića, a kad je na poslu u pomoć joj uskoči i dječakov otac, da ga pričuva.

*Najgore mi je bilo kada
su nam nenadano upadali
za premetačinu stvari.*

- Zbog djeteta sam bila tražila i dobila ponovnu odgodu odlaska u zatvor. Taj put bilo je to do njegove navršene prve godine života. Uvijek ću pamtiti taj prvi mu rođendan. Cijeli sam ga dan nosila u naručju, grlila, ljubila i plakala. Znam da me nije razumio, ali kao da je shvaćao kako se razdvajamo.

Pričala sam da moram ići i da će nam, kada se vratim, biti bolje i još ljepše. Privijao se uz mene, mazio i gurao glavicu prema meni, da me pogleda. Pokušavala sam svoje uplakano lice skriti od njega, ali on je osjetio da nešto nije u redu pa smo zajedno plakali – govorila je, a oči joj se napuniše suzama koje joj se skotrljaše niz lice.

Dan nakon sinova rođendana bila se javila sucu izvršenja i pokušala po treći put odgoditi odlazak u zatvor. No nije uspjela. Sudac joj je kazao da će, ako se ne javi, po nju doći

policija i odvesti je, što će joj u budućnosti zacijelo biti minus pri ostvarivanju pogodnosti u zatvoru i kod traženja uvjetnoga otpusta. Poslušala je suca i otišla.

*„Sine, ne mogu ja više.
Boli me život.“*

- Znala sam da se zbog sina moram dobro ponašati. Moje je vladanje bilo ocijenjeno dobrim. Uzorno vladanje dobije samo nekolicina kažnjenica, uglavnom one koje cinkaju druge. Družila sam se s pet, šest žena. Na zatvorenome odjelu u tri spavaonice bilo nas je pedesetak. Najgore mi je bilo kada su nam nenadano upadali za premetačinu stvari. Istresali bi tada i zemlju iz cvijeća, pa bismo imali što cijeli dan čistiti. Ipak, na komandirke se ne smijem požaliti. Uglavnom su bile korektne. Njihovo je ponašanje zapravo ovisilo o tome kako se ti ponašaš prema njima. Ja sam se trudila biti dobra, poštivati pravila, izbjegavati svađe i pobune. Nije to uvijek bilo lako, ali uspjela sam. Nastojala sam svo to vrijeme koje sam bila u Požegi pozitivno razmišljati jer imam sina i živim za njega.

Kad joj je prvi put trebao doći u posjet sa svojom bakom, sustanarke iz zatvora kazivale su joj da je neće prepoznati jer je svoju poludugu kosu ošišala „na nulu“.

- Pomislila sam: Ma kako me ne bi prepoznao, ja sam njegova mama. Roditelji su mi pričali telefonom da kod kuće, kada u katalogu ili na televiziji vidi plavokosu ženu, viče: „Mama, mama!“ K meni ga je u posjete dovodila moja mati, svaka tri, četiri mjeseca. Pohrlio mi je svaki put u zagrljaj. Tada bi u Požegi ostajali prespavati, kako bismo se mogli vidjeti i subotom i nedjeljom. Možda sam za tih druženja malo i zapostavljala majku jer sam svaku sekundu s djetetom željela iskoristiti. Kako bi se bližio dan njihova dolaska, ja bih bila napeta – ne bih ni spavala. Noću sam zbog sina plakala. Kada sam odlazila u zatvor, on još nije bio ni prohodao. Njegove prve korake vidjela sam samo na fotografijama. Nisam htjela da mi češće dolazi u posjet, da ne gleda okruženje u kojem sam bila. Jednom je za dolaska bio zaspao.

U požeškom zatvoru bila je tri mjeseca kad ju je sustigla životna tragedija. Ne dočekavši da se ona vrati na slobodu, umro je njezin otac.

- Uvečer smo se čuli telefonom. Tad mi je, pamtim i sjećat ću se tih riječi zauvijek, teškim glasom kazao: „Sine, ne mogu ja više. Boli me život.“ Sutradan sam bila na poslu u Orljavi. Ušla je komandirka i pozvala me. Znala sam da nije dobro. Rekla mi je da je tata mrtav. Moj je otac bio duša od čovjeka, glazbenik. Znam da je umro od tuge. Sve dok nisam otišla u zatvor vjerovao je da me, zato što imam malo dijete, ipak neće onamo poslati. Na sastancima Kluba liječenih ovisnika kazala sam da se osjećam krivom za njegovu smrt. Sestru i mene pravosud-

na je policija iz Požege dovezla na njegov pogreb. Dopustili su nam da budemo u civilnoj odjeći. Uvjetni je otpust dobila nakon izdržanih godinu i deset mjeseci kazne. Molbu je podnijela, prisjeća se, uoči nekih izbora. Ocijenila je da bi to mogao biti pogodan trenutak. Kao glavni razlog zašto smatra da zavređuje ranije otići kući navela je svoje malo dijete. Povjerenstvo za uvjetni otpust Ministarstva pravosuđa njezinu je molbu prihvatilo. Nakon dvadeset i dva mjeseca zatvora bila je slobodna. Do izlaska bila je na zatvorenom odjelu. Njezine tri molbe za premještaj u blaže uvjete bile su odbijene.

Cijelo vrijeme za boravka u zatvoru, mati joj je bila ponajveća podrška. Tako je i danas. Međutim, kada je došla kući, morala se suočiti tim da je tijekom njezina izbivanja baka zauzela iznimno važno mjesto u životu svoga unuka.

- Kada smo tu prvu večer krenuli na počinak htjela sam spavati sa svojim sinom. Kazao mi je da neće, da želi spavati s bakom. Tako se bio naviknuo. Zbog toga sam se loše osjećala, ali bila sam strpljiva. No nisam mogla ne priupitati se što ću učiniti ako to potraje. Srećom, brzo mi je došao u zagrljaj. Ubrzo nakon što je stigla kući, krenula je u potragu za poslom. Neuspješno. Ali znala je način kako se može brzo i dovoljno zaraditi.

- Bilo mi je palo na pamet da nešto zbilam. Ne previše, da imam za dijete. A onda sam samoj sebi rekla: Neee, pa imaš dijete. I nisam. Jedno sam vrijeme sa sinovim ocem, s kojim ne živimo, imala obrt, no on je propao jer nam je iznajmljivač prostora krao struju. Tražila sam posao preko Zavoda za zapošljavanje, javljala se na sve imalo prihvatljive oglase. Kada čuju za tvoju prošlost, osamdeset posto poslodavaca te odmah odbije. Proteklih sam ljeta radila u sezoni kao sobarica i konobarica. Prije nešto više od mjesec dana uspjela sam se zaposliti kao trgovkinja. Tu sam ponudu našla preko Zavoda. Već sam dobila i prvu plaću – ponosna je i sretna, unatoč neizvjesnosti i strahu zbog toga što taj ugovor s jednom poznatom tvrtkom mora obnavljati svaki mjesec.

*Bilo mi je palo na pamet
da nešto zbilam. Ne previše,
da imam za dijete.*

Ovisnost je, kaže, iza nje. Uzima terapiju koju joj je propisao psihijatar. Svjesna je da će jednog dana njezin sin doznati da godinu i deset mjeseci, koliko je bila odsutna iz njegova života, nije provela na radu u inozemstvu, kako mu je pričala.

- Još mu nisam rekla istinu. Misli da sam išla u Italiju, da bi ih imala novca za njega. Što je zapravo bilo, možda će doznati od drugih prije nego što to čuje od mene. No ja znam da me on voli i da me neće osuđivati.

Mladenka u „marici“

na brzinu izmijenili bračne zavjete, mladenci su imali vremena samo za ovlaš poljubac u vijećnici i zagrljaj. Uzvanika je bilo samo četvero – njezini roditelji, sestra i šogor. Umjesto u svečano okićenu automobilu pred matični ured mladenka je stigla u pravosudnoj „marici“. A na svojim je mršavim rukama umjesto nakita nosila lisičine. Kad je završena ceremonija istim se putem i s istom pratnjom vratila natrag u kaznionicu za žene u Požegi, na odjel gdje ju je čekalo njezino čedo.

Nije to bilo vjenčanje kao iz bajke, s puno uzvanika, bogatom trepezom i glazbom koja je vesele svatove zabavljala do sljedećega jutra. Nije bilo ni svadbene torte ni pjenušca ni darova. Umjesto prve bračne noći, nakon što su

- Rodila sam za izdržavanja kazne i da bi moj partner mogao viđati svoga sina morali smo se vjenčati. Zato sam pisala zamolbu, raspravljala je o njoj komisija... Kada smo se išli prijaviti u matični ured i dogovoriti datum vjenčanja, a bilo je to mjesec prije no što smo sklopili brak, ja sam onamo išla u zatvorskoj uniformi – traper hlačama i košulji, cipe-lama. Od uspomena s vjenčanja imam samo desetak fotografija – prisjeća se.

*Pravila su takva da
prileći kad to poželi
ne može nitko,
pa ni trudnica...*

Kada je krenula na izdržavanje kazne, ta mlada žena bila je u šestom mjesecu trudnoće. Prva stanica bio je Odjel dijagnostike u Zatvoru Zagreb. Nakon mjesec dana što ih je provela ondje rješavajući psihotestove i na vještačenjima, bila je spremna za odlazak u Požegu. Na izdržavanje kazne bila je ponijela sve za što je mislila da će joj za dijete biti nužno. Sebi je ponijela dopuštene dvije trenirke i dvije šarene majice te torbu punu bijelih majica.

- Bijelog veša možeš imati koliko hoćeš, šarenog ne – objašnjava. Smještena je u zatvoreni odjel kaznionice. Ondje joj je, požalit će se, bilo iznimno teško to što je većinu dana morala provesti sjedeći na neudobnoj drvenoj stolici. Pravila su takva da prileći kad to poželi ne može nitko, pa ni trudnica...

- Zbog preprodaje droge bila sam osuđena na tri godine i osam mjeseci zatvora. Mogla sam birati hoću li kaznu početi izdržavati kao trudnica ili ću tražiti odgodu. Odlučila sam otići odmah. Tako sam imala više izgleda u konačnici dobiti i uvjetni otpust. Na zatvorenom odjelu

zbilja mi je bilo teško, ponajviše zbog tog sjedenja, zbog čega mi je stradala i kralježnica. Pisala sam zamolbu da mi, budući da sam u drugome stanju, dopuste da preko dana legnem. No nakon što dva, tri sata provedeš u krevetu, doslovno te izvuku iz njega. U dvorištu sam znala sjediti na uskoj drvenoj klupici i osjećati se k'o da sam košara za smeće.

*Sve ju je, pamti to dobro,
boljelo od poroda, a spavala
je na krevetu bez podnice,
samo sa šperpločom.*

Dok je još bila u drugome stanju, uoči ginekološke kontrole trebala je napraviti bris rodnice. Ali to nije učinjeno u nekoj zdravstvenoj ustanovi, nego bris zatvorenice uzimaju same, u zatvorskom zahodu.

- Nikada u životu to nisam radila, niti bih sada znala kako pravilno uzeti bris. Uglavnom, morala sam otići u WC, čučnuti i snaći se. Sjećam se da je bio petak uvečer i da je taj uzorak u džepu moje jakne stajao sve do ponedjeljka, dok ga nisam predala liječniku koji ga je zatim prosljedio dalje. Nalaz je bio alarmantan – streptokok! Zbog toga sam najprije provela tri dana u izolaciji, a potom sam prevezena u Bolnicu za osobe lišene slobode u Zagrebu, u Svetošimunskoj ulici. Bilo je to mjesec dana prije nego što sam rodila. Ondje se ispostavilo da je uzbuna, srećom, bila lažna.

U izvodu iz matične knjige rođenih njezina prvog djeteta piše da je rođen u Zagrebu. Na svijet je došao u Petrovoj bolnici. Njegovoj majci u sjećanju će ostati urezan dan kada su napuštali rodilište:

- Oko bolnice se vrzmalo puno ljudi. Muževi, prijatelji, članovi obitelji dolazili su po žene koje su tek rodile, svi su nekako bili veseli... A po nas je došao automobil pravosudne policije u kojem su bili komandirka i komandir...

Usljedio je povratak u Požegu, ovaj put na odjel kaznionice na kojem smještaju majke s djecom do najviše tri godine života. Sve ju je, pamti to dobro, boljelo od poroda, a spavala je na krevetu bez podnice, samo sa šperpločom. Nikako se nije mogla odmoriti, naspavati. Madraci su, sjeća se, bili prljavi.

- Nisam bila jedina koja se žalila zbog tih šperploča. Na kraju su nam uzeli i njih – priča, a njezine riječi cijelo vrijeme, ozbiljna izraza lica, ne prekidajući je niti na trenutak, pažljivo sluša njezin dečko.

*A onda je stigla naredba
da dadilja to više ne
smije činiti, nego
da svaka majka
treba prepoznati
plač svoga djeteta*

- Nisam mu dosad govorila detalje što sam sve prošla – kaže ta mlada žena.

Zatim se opet vraća u vrijeme prije nekoliko godina kada je uselila u životni prostor koji je najprije dijelila s još pet majki i njihovom djecom. Tri su majke, pamti, bile malodobne...

- Govorili su kako nema novca da maloljetnice, koje zapravo ne bi smjele biti s nama, budu odvojene i da je tako kako jest. Meni je u početku ondje bilo iznimno teško. Uhvatila me poslijeporođajna depresija i puno sam plakala. Sina sam dojila mjesec dana, a isto toliko vremena nisam mogla jesti. Dolazile su nam na odjel medicinske sestre i davale savjete u vezi s djetetom. No ja sam najviše savjeta tražila i dobila od zatvorenice s odjela, koja je imala iskustva u majčinstvu. A onda se dogodio preokret. Malo po malo počela sam se zaljubljuvati u svoga prekrasnog sina. On mi je dao snagu da počnem razmišljati pozitivno.

Tijekom noći majke su bile u jednoj, a djeca u drugoj sobi u kojoj je s njima spavala i dadilja, odnosno zatvorenica kojoj je boravak na tom odjelu zapravo radni angažman. Spavaonica majki nalazi se nasuprot dnevnome boravku na odjelu, a soba u kojoj su djeca s dadiljom na suprotnoj je strani hodnika, naspram kuhinje. Kada bi koje dijete noću zaplakalo, dadilja bi probudila majku da dođe nahraniti svoga mališana. A onda je stigla naredba da dadilja to više ne smije činiti, nego da svaka majka treba prepoznati plač svoga djeteta:

- Bila je to odluka isfrustrirane komandirke – tvrdi ta bivša osuđenica.

U okruženju u kojem se našla sporo su joj prolazili dani, mjeseci... Utjeha joj je bio sinčić, gledala ga je kako raste. Poljupce kojima su ostale zatvorenice znale „nagraditi“ mališana nije mogla spriječiti, iako ih nije odobravala. Suživot sa ženama koje su joj izgledale kao iz nekoga drugog svijeta znao je biti mučan i težak, ali je uspijevala naći snage da sve to izdrži. U tome su joj puno pomogli roditelji i sestra, koji su joj cijelo vrijeme bili potpora i dolazili joj u posjete.

- Sestra mi je pričala da joj nikada u životu nije bilo neugodnije. Kada sam bila u Požegi u kaznionici nije bilo detektora metala i svi su se posjetitelji morali u WC-u skidati do gola, radi pregleda. Nakon što sam se bila udala, u posjete mi je dolazio i tadašnji suprug.

Svom će sinu jednom zasigurno ispričati gdje je proveo prve mjesece svog života, no još ima vremena do tog razgovora. Kada su krenuli kući, on je bio premalen da bi išta zapamtio, beba u dobi od samo osam mjeseci. Tek kada dijete koje je s majkom na izdržavanju kazne napuni godinu dana, ima pravo na odlazak u vrtić izvan zidina kaznionice. Djeca iz kaznionice u vanjski svijet odlaze u pratnji medicinskih sestara, a u igri s vršnjacima ostaju četiri sata dnevno.

- Da je praksa takva, ja sam imala prilike vidjeti, no srećom ne i doživjeti. Zbog moga sina i mog dobroga ponašanja uvažena mi je zamolba za uvjetni otpust. Bila sam dobila 16 mjeseci uvjetne kazne. Kada danas razmišljam o tom vremenu koje je iza mene, ne mogu ne reći da je jedan dio mog izdržavanja kazne uistinu bio odličan, a to je zato što su majke s djecom odvojene od ostalih zatvorenica. Na odjelu smo imale kuhinju, hladnjak, klima-uređaj, dobivale smo pampersice, lijekove... S te je strane uistinu sve bilo u najboljem redu, nikada nam ništa nije nedostajalo. Bilo bi dobro da u zatvorskom dvorištu, jer mjesta ima, za djecu uredi i igralište – predlaže naša sugovornica.

Iako za izdržavanja kazne nije radila jer je, kaže, njezino dijete bilo premalo da bi se mogla prihvatiti nekoga od ponuđenih poslova u kaznionici – u praonici, kuhinji, tekstilnoj tvornici Orljavi... – po izlasku na slobodu krenula je u potragu za zaposlenjem.

- Da sam ostala u Požegi i duže, sigurno tamo ne bih radila, mučila se i maltetrirala nizašto. Godinu dana nakon povratka kući uspjela sam se zaposliti – objašnjava nam, pokazujući fotografiju onoga zbog koga je shvatila da u životu dosta toga mora promijeniti.

- To je moj sin. Jako voli čitati – ponosno je rekla.

*Na odjelu smo imale
kuhinju, hladnjak,
klima-uređaj,
dobivale smo
pampersice,
lijekove...*

U svakoj normalnoj obitelji u zatvor idu tate, a ne mame

U braku su već dulje od dva desetljeća i „znaju se u dušu“. Njihov najstariji sin bio je

punoljetan, mlađi je tek bio krenuo u srednju školu, a kći se još rado igrala lutkama, pomalo sričući prva slova, kada je ona otišla na „put“ koji je trebao potrajati tri godine. Nekoliko dana prije polaska pitala je supruga hoće li da mu ostavi nešto jednostavnijih recepata, da kuha djeci dok je nema. Nije htio. Tijekom zajedničkoga života mjesto za štednjakom ipak je bio prepustio njoj. Nije mu tada bilo ni na kraj pamet da će joj nakon nekog vremena, kada ga nazove iz zatvora i pita što radi odgovoriti: „Pečem pogaču.“ - Muž se trudio na sve načine da naša djeca i dalje osjećaju toplinu doma. Čak je bio pravio džemove, pekao ajvar, pripremao sok od bazge... Radio je sve što sam ranije bila radila ja. Prije odlaska u zatvor sin mi je u šali kazao da u svakoj normalnoj obitelji u zatvor idu tate, a ne mame. Svašta sam mogla zamisliti da bi mi se u životu moglo dogoditi. Ali nikada to da ću završiti u zatvoru. Tamo sam upoznala ljude kakve u normalnom životu sigurno nikada ne bih ni sreća. Kad sam odlazila, svoj sam broj telefona dala svima koji su ga tražili. Nisam sa svima ostala u kontaktu, no s trima ženama se i danas čujem – priča nam fakultetski obrazovana žena srednjih godina.

Bila je trudna kada je protiv nje pokrenuta istraga zbog kršenja odredaba zaštite na radu. Po povratku iz rodilišta dočekala ju je optužnica. Prošlo je još pet godina dok nije i osuđena. Željela je što prije na izdržavanje kazne, da se stigne vratiti dok njezino najmlađe dijete ne krene u školu.

- Zvala sam sud i požurivala da što prije odem u zatvor. Kazali su da će mi izići ususret. Tako je došao i taj dan kad sam se pojavila na vratima zatvora u Remetincu. Sinovi su znali kamo idem, kći je bila premala da bismo joj o tome govorili. Bio mi je to jedan od težih trenutaka u životu. Čula sam ranije da se u Remetincu ostaje do 30 dana pa sam si ponijela toliko gaćica jer nisam znala kako se u zatvoru pere veš. Kad tamo ulaziš, detaljno ti pregledavaju stvari. Mene je pravosudna policajka pitala što će mi toliko gaćica. Odgovorila sam da sam možda bila malo paranoična. „Što, paranoični ste?“ odmah me stala propitivati. Jedva sam joj objasnila da sam upotrijebila

Prošlo je još pet godina dok nije i osuđena.

krivu riječ. Kada sam ušla u ćeliju bila sam u potpunome šoku kad su se za mnom zatvorila vrata, a ona s unutarnje strane nemaju bravu. Ako nešto trebaš, moraš lupati. U sobi je bilo još osam žena natiskanih na četiri kreveta na kat i jedan „obični“. WC je bio u kutu, s „kaubojskim“ vratima i nezazidan do stropa pa ako je neka od žena na gornjem krevetu dok si unutra, može te gledati što radiš.

Iz ove je ćelije premještena u trokrevetnu. Umjesto planiranih 30, na Odjelu dijagnostike i programiranja u zagrebačkom Remetincu ostala je 40 dana, no kaže da je mogla ostati i puno kraće jer razgovori s psihologom i socijalnim radnikom traju samo nekoliko sati.

U kaznionicu u Požegi stigla je u „marici“ s još osam žena.

- Postave nekoliko pitanja – odakle dolaziš i slično. Nema nikakve izrade individualnog izdržavanja kazne.

Rublje je mogla prati.

- Deterdžent dobiješ. Od kozmetike ne možeš ništa unijeti, sve što ti treba moraš kupiti preko zatvorske kantine. Remetinec je skup, Požega je jeftinija. Tuširanje je u Zagrebu bilo ponedjeljkom, srijedom i petkom, ali kad imaš mjesečnicu dopuštali su da se pereš svaki dan. Nas tri smo se domislile kako ćemo se tuširati češće od ta tri puta tjedno. Naime, pod tuš ne može ići jedna sama, a ne smije ni jedna sama ostati u ćeliji. Zato je uvijek jedna od nas „imala“ menstruaciju. Kad ćeš se ići tuširati, doznaješ onog trena kad ti pravosudna policajka uđe u sobu i kaže: „Tuširanje, spremite stvari.“ Pod vodom ostaješ dok ne vikne: „Gotovo.“

U Remetinec su joj u posjet dolazili suprug i djeca. Kad ju je kći prvi put posjetila, pružala je prema njoj ruke, ali bi ih zaustavila staklena pregrada koja ih je dijelila. To je majci izmamilo suze.

- Kad su išli kući, ocu je kazala: „Jooj, što mi je ovaj mamin hotel ružan. Sve više mi sliči na zatvor.“

Drugi su se put njih dvije zagrlile u sobi za posjete.

Od proljeća 2013. godine u zatvoru u zagrebačkoj četvrti Remetinec majke s djecom više ne moraju razgovarati preko staklene pregrade. Rezultat je to zamolbe koju je, pozivajući se na odredbe Ženevske deklaracije o pravima djeteta, pravobraniteljici za djecu kao pritvorenicu uputila bivša urednica i novinarka Hrvatske televizije. Ona se uspjela izboriti za sebe i druge majke da se s djecom tjedno telefonom čuju nekoliko minuta dulje nego prije i da s djecom više ne moraju kontaktirati preko pregrade.

*Na odjelu su bile tri tuš-kabine
i dva zahoda. A u sobi nas je
bilo osamnaest.*

Jednom mjesečno u tom je zatvoru sveta misa.
Ona koja joj želi nazočiti mora se predbilježiti.

- Nije mi se sviđalo to što je princip takav da, bez obzira na to što si se upisala, na misu ide ona koju oni odaberu.

Obitelj i vjera davali su joj snage da izdrži u zatvoru. Često je molila kronicu. Kada je došla u kaznionicu u Požegi prihvatila se posla i ručnoga rada. Vezla je i puno čitala. Bila je na otvorenome zatvorskom odjelu i svakoga je dana mogla telefonirati svojim. Sistem razgovora je takav da su na pametnoj telefonskoj kartici zatvorenice pohranjeni brojevi koje može zvati.

- Pričati možeš onoliko koliko imaš novca. Nije to uopće jeftino, minuta razgovora u fiksnoj mreži stoji jednu kunu. Zovete li nekoga na mobitel, onda za jednu potrošenu minutu platite dvije kune.

U kaznionicu u Požegi stigla je u „marici“ s još osam žena. Svima su im ruke bile vezane lisičinama, bez obzira na vrstu kaznenoga djela zbog kojega su osuđene. Postupak je isti i za one koje su nekoga planski ubile i za one koje su u zatvoru završile zbog prometne nesreće. U Bolnici za osobe lišene slobode u zagrebačkoj Svetošimunskoj ulici „pakupili“ su zatvorenicu osuđenu zbog ubojstva stari-ce koju je okrala. Prva „stanica“ u kaznionici za žene bio im je prijamni odjel. Smještene su u dvije spavaonice. Tu su još dnevni boravak i kupaonica. Zbog činjenice da je s njom na malom prostoru i ubojica nije joj, kaže, bilo nimalo ugodno. Srećom, nije bilo ni problema.

- Važno je da u zatvor ne dolaziš s predrasudama. I da se nastojiš ne uključivati i miješati ni u kakve priče – savjetuje.

Tijekom dva tjedna boravka na prijamnom odjelu pomalo se privikavala na zatvorski život. Čistila je dvorište, dok nije odlučeno koji će posao raditi tijekom izdržavanja kazne. Ona je bila jedna od onih zatvorenica koje su u kaznionici željele raditi. Naime, rad nije obvezan i tko neće, ne mora na posao. Dopalo joj je mjesto u kuhinji. Sa prijamnog je premještena na otvoreni zatvorski odjel na gdje je kaznu izdržavalo tridesetak žena.

- Na odjelu su bile tri tuš-kabine i dva zahoda. A u sobi nas je bilo osamnaest. Meni je to bio potpuni šok, osobito zato jer sam pred sobom imala tri godine. Pridržavala sam se pravila kućnoga reda i nakon večernje prozivke odlazila na počinak. Tako sam izbjegavala i moguće nevolje – kaže.

Iako se odjel zove otvorenim, on se nalazi u istome zatvorskom krugu s poluotvorenim i zatvorenim odjelom, pa smo tako mogli biti i u kontaktu sa ženama s tih odjela. Uvjeti su postali puno bolji kad je 1. siječnja 2014. godine iseljen maloljetnički zavod koji se nalazio u zgradi s druge strane ograde kaznionice. Ondje smo mi žene s otvorenoga odjela bile same i nismo morale nositi zatvorsku jeans-uniformu, nego smo moglie imati svoju odjeću.

U novim uvjetima ona nije bila dugo ostala. Povjerenstvo za uvjetni otpust Ministarstva pravosuđa osam mjeseci zatvorske kazne zamijenilo joj je uvjetnom. Od predsjednika države dobila je godinu pomilovanja. Na slobodu je izišla nakon jedne godine i četiri mjeseca.

- Imam divnoga muža i moj je boravak u zatvoru prošao bez boli. Djeca su bila na sigurnom i imala su sve. Kad sam počela koristiti pogodnosti odlazaka na vikende, cjepkala sam te slobodne sate tako da što češće mogu otići doma. Izlazak se dobije najprije na 72, zatim na 96 pa na 120 sati, a ja bih te slobodne trenutke „usitnila“ na po 36 sati. I moji su mi, naravno, dolazili u posjete. Ako me pitate što mi je smetalo u zatvorskom sustavu, reći ću da je to činjenica da su sve zatvorenice u „istom košu“. Primjerice, jednako se detaljno pregledavaju djeca i odrasli posjetitelji koji su došli obići ženu koja je unutra zbog prometne nesreće i posjetitelji koji su došli nekome tko je ovisnik i osuđen zbog dilanja. Cijeli sustav kao da se nije maknuo od 1947. ili 1948. godine. Još uvijek su u uporabi naziv komandirka i komandir. Doduše, nitko ti ne kaže da ih moraš baš tako zvati, ali svi očekuju da tako bude. Razmišljala sam da bih jednoga dana mogla napisati priručnik što sve žene čeka kada dođu u zatvor, što se smije, a što ne. To su korisne informacije, a nema ih – navodi.

Hoće li se uistinu odlučiti na pisanje priručnika teško je reći. Jer, to je poglavlje svoga života zatvorila. Kada je izlazila iz kaznionice po nju je došla obitelj:

*Razmišljala sam
da bih jednoga dana
mogla napisati
priručnik što sve žene
čeka kada dođu u
zatvor, što se smije,
a što ne.*

- Moj je automobil bio parkiran ispred kaznionice, njime sam odlazila kući na vikende, njime sam se vraćala natrag. Kada sam se vraćala s posljednjega vikenda, u Požegu sam otišla autobusom, tako da moji mogu doći po mene. Sigurna sam da sam ispravno postupila zato što sam kaznu išla odmah „odraditi“. Odgađanje je zapravo mučenje samoga sebe – svi nešto iščekuju, a to se na kraju ipak ne dogodi.

Njezina je obitelj jednako skladna kao što je bila i prije no što je otišla na izdržavanje kazne. I jednako kao prije njezin suprug ne zalazi u kuhinju.

Zatvor opisan bijelim štapom

Bila je subota, u studenom 2011., kada je za sobom čula reski zvuk zatvaranja metalnih vrata kaznionice u Požegi. Ni tada, ni kada je nakon stotinu šezde-

set i pet dana izašla, osuđenica s diplomom profesorice hrvatskoga jezika i književnosti nije vidjela kako izgledaju ta vrata. Danas je u dobi od 47 godina. Slijepa je od rođenja. Bila je prva, za sada i jedina slijepa osuđenica koja je izdržavala zatvorsku kaznu.

- Prije no što sam otišla u zatvor tražila sam polugodišnju odgodu. Vrijeme mi je trebalo da, u suradnji s Centrom za socijalnu skrb, osiguram smještaj za svoju dvogodišnju kćer. Znate, i njezin je otac slijep – započinje ispovijest Nataša.

Odvela ju je u Zagreb k svojim roditeljima, gdje je otprije živio njezin malodobni sin. Kad je bila sigurna da su djeca zbrinuta, mirne je duše mogla otići ranije „odraditi“ dug. Umjesto da plati oko trideset tisuća kuna za račune i troškove ovrhe telekoma, odlučila je otići u zatvor.

- Da sam izvadila prokaznu izjavu, ne bih nikamo išla. Druga je mogućnost bila da platim dug.

*Bila je prva, za sada i
jedina slijepa osuđenica
koja je izdržavala
zatvorsku kaznu.*

A treća da odem u zatvor. Odlučila sam se za zatvor. Nikome nisam morala dati novac, a bila sam nekome na trošku. I opet bih to ponovila. Meni je u Požegi bilo odlično – izgovara riječi koje zvuče pomalo iznenađujuće, još više zbunjujuće iz usta nekoga tko je bio u zatvoru.

Zato se Nataša odmah trudi objasniti:

- Život može biti loš samo onoliko koliko si ga sami napravite lošim. U Požegu si je od pomagala nužnih za život ponijela samo štap. Zbog invalidnosti je bila smještena u prizemlje. Spavaonice u Požegi ne da nazivati ćelijama. Kaže da su to sobe u jednom prekrasnom starom zdanju koje se sastoji od triju zgrada, a u dvorištu ima park.

- Kao u odmaralištu – objašnjava.

U tome se parku na klupici često odmarala. Nije dopuštala da joj netko pomogne pri hodanju. Željela je sve sama istražiti.

- Komandirka bi samo stajala na vratima i gledala za mnom dok sam ja išla svojim putem.

Dok priča o zatvorskim danima, nekoliko će puta ponoviti kako je ondje hrana bila i više nego dobra te se zato uvijek iznova začudi kada čuje da se netko žalio na kvalitetu zatvorske kuhinje:

- Uh, kad se sam sjetim onog mirisnoga kruha koji se u Požegi peče!

Nataša ne može dugo sjediti na jednome mjestu. Ustaje od stola, žustrim pokretima poravnava stolnjak, sjeda natrag usput pomazivši mačka, svog i kćerkinoga kućnog ljubimca. Onda se opet u priči vraća na zimu 2011. godine, a dok govori s lica joj ne silazi osmijeh.

Bilo je u Požegi, prisjeća se, poprilično zgoda pa se često znala našaliti na vlastiti račun:

- Najprije su me odvezli u zatvor u Karlovcu gdje sam provela dva dana, s još dvjema ženama koje nisu platile novčanu kaznu. U tom zatvoru valjda više nisu znali što bi sa mnom. Iako u kaznionicu idu osobe koje su osuđene na najmanje šest mjeseci zatvora, i mene su poslali u Požegu. A moja je kazna bila manja – pet i pol mjeseci. Zbog tog sam propusta mogla tužiti državu. Ipak nisam, jer tako puno ljudskosti na jednome mjestu nikada ni prije ni poslije Požege nisam doživjela. Zato tamošnjim zaposlenicima redovito čestitam i Božić i Uskrs. Upravo zbog sljepoće imala sam neke privilegije – primjerice, smjela sam otići po cigarete jer su znali da ne mogu pobjeći. U grad su me vozili po mirovinu. Zapravo, ja sam u Požegi uživala, odmarala se i spavala. Nisam morala namještati krevet, no to sam ipak radila. Imala sam pravo tražiti reproduktor za čitanje knjiga, ali nisam Upravu zatvora htjela time opterećivati. Dali su mi najviše što su u tom trenu mogli. Znate, nitko u zatvoru ne završava samo tako. Tamo je ili zato što je počinio neko kazneno djelo ili zato što je, poput mene, bio nemaran. A oni ljudi koji tamo rade uistinu se trude maksimalno nam sve olakšati. No naravno da ti komandirka neće ostati dužna ako si ti bezobrazan prema njoj – priča dok se uz nju nježno privija petipolgodišnja djevojčica.

Upravo zbog sljepoće imala sam neke privilegije – primjerice, smjela sam otići po cigarete jer su znali da ne mogu pobjeći.

*Bila je s nama i žena
osuđena zbog dilanja
koja je u taj pakao
uvukla i svoju kćer
te tako i nju
strpala u zatvor.*

To je Natašina kći. Svojoj je majci sve na svijetu i prozor u taj svijet. Kad se odmaraju, čita joj svoje knjige, a u trgovini joj govori cijene ispisane na artiklima. Nataša se rado pohvali da njezina kći sama odabire odjeću koju će kupiti. Otkako se vratila iz zatvora, njih dvije žive same. Svaki dan dva sata s njima provodi i pomaže im njegovateljica iz Centra za socijalnu skrb. Dok je Nataša bila u zatvoru suprug ju je, priča, napustio. O njemu ne želi govoriti pa samo kaže da joj je zatvor učinio dobro jer ga se riješila. Zatim otpravlja djevojčicu u njezinu sobu pa nastavlja:

- Prije odlaska u Požegu u glavi sam sve posložila ovako: znam datum kada u zatvor ulazim i znam točno kada idem van. Nisam u zatvoru završila kao osoba osuđena u kaznenom postupku, nego kao netko tko je novčanu kaznu zamijenio zatvorskom. Znači, nema tu pomilovanja, nema uvjetnoga otpusta, skraćanja kazne od strane upravitelja zatvora. Sve sam to prihvatila kao nešto najnormalnije. I zato svoju kaznu nisam doživjela kao kaznu. Najvažnije mi je bilo to da tijekom tih 165 dana moje dijete bude na sigurnom. Nije vidjelo kada sam odlazila. Nisam željela da mi dolazi u posjet, da to ne bi ostavilo traga na njoj. Jednom ću joj svakako ispričati gdje sam i zbog čega bila. No još je prerano. Ona je cijelo vrijeme moga boravka u zatvoru mislila da je „mama otišla raditi“. Imala sam karticu za telefonsku govornicu u zatvorskom dvorištu i svaki sam dan zvala svoje roditelje, pitala za kćer, ali prva dva mjeseca uopće se nismo čule jer je jako plakala za mnom. Tek kad sam od njih doznala da se smirila, pričala sam i s kćerkom. Posjet sam imala samo jednom. Tad su mi bili došli maloljetni sin i otac. Nije bilo potrebe da češće dolaze, a i putovanje je skupo – kaže.

Svojoj kćerki nije rekla ni da se protiv nje na sudu u Karlovcu već godinama vodi jedan drugi postupak u kojem je optužena za pronevjeru više od 50 tisuća kuna, u Udruzi slijepih u kojoj je bila tajnica. Na spomen tog postupka samo odmahuje rukom i kaže da ništa nije kriva.

Dok tko zna koji već put prebire uspomene na zatvorske dane, izgovara da je, bez obzira na diplomu koju ima, u Požegi završila ponajbolju školu. Onu životnu.

- Bilo mi je to bogato životno iskustvo. Naučila sam puno iz priča svojih cimerica. Sada točno znam u čemu sam, u odgojnom smislu, pogriješila sa sinom. I uvjerena sam da mogu prepoznati sve zamke u koje bi moja kći jednoga dana, kad odraste, mogla upasti. Vjerujem da bih znala na vrijeme prepoznati nevolje poput drogiranja i spriječiti ih. Iako mi zatvorenice

međusobno nismo smjele razgovarati o tome zbog čega smo u zatvoru, vjerujte da sam tamo ipak čula za ljudske sudbine koje su me tjerale na razmišljanje u kojem to svijetu živimo. Spoznala sam da je ondje i puno žena kojima država nije oduzela djecu. A trebala je. Bila je s nama i žena osuđena zbog dilanja koja je u taj pakao uvukla i svoju kćer te tako i nju strpala u zatvor. S druge pak strane, sklopila sam u Požegi i neka prijateljstva kakva na slobodi zasigurno nikada neću imati. Nitko mi ondje nije ukrao ni žličicu kave. Ja sam se voljela zafrkavati pa su me zatvorenice uzele u svoju zaštitu. Kad sam odlazila, napravile su špalir na dvorištu i plakale za mnom. Možda zato što su sa mnom otišle i neke privilegije – sa smiješkom će.

Tijekom dugih dana i noći imala je, kaže, prilike razmišljati o strukturi zatvorske populacije. Uvjerenjena je da u zatvoru ima dosta onih kojima je mjesto prvenstveno na liječenju pa se stoga pita što zapravo radi Odjel za dijagnostiku u zatvoru Zagreb, u Remetincu.

- Mislim da bi sustav trebao prepoznavati i odvajati žene sa psihičkim poremećajem od onih s kaznenim djelom. Vjerujem da treba mijenjati Kazneni zakon jer se u zatvorskome sustavu mijesaju babe i žabe – ubojice i prevarantice. Rekla sam da mi je u Požegi bilo baš dobro, ali moram priznati da mi nije bilo lagodno u društvu ubojica. Tamo se smještaju i osobe sklone samoubojstvu pa kad se dogodi da netko digne ruku na sebe, ispadne da je život bio kriv za smrt.

Sama sa sobom, Nataša je preispitivala i svrhu kažnjavanja :

- Često sam se pitala kako to da se za nekoga može reći da je kažnjen, a dobio je pet puta na dan jesti. K'o u hotelu – putrić za doručak, meso za ručak... Onda radno vrijeme – od 7 do 15 sati... U zatvoru si, a na kraju ipak nešto zaradiš... Drugi su mi znali reći: Nisi vidjela pa ne možeš suditi. A ja sam sve to vidjela na svoj način. Nas je u sobi bilo jedanaest i moram priznati da sam htjela doznati kako je to biti u samici. Zato sam se šalila da ću komandirku poslati u materinu pa možda upali. Ipak, nisam to učinila.

Sva svoja iskustva iz Požege, Nataša voljela bi pretočiti u knjigu. Da sve ispriopijeda trebalo bi joj, kaže, tri dana. A trebalo bi joj i računalo jer svoje nema. Uspije li u naumu, voljela bi da promocija njezine knjige bude upravo u kaznionici u Požegi.

Često sam se pitala kako to da se za nekoga može reći da je kažnjen, a dobio je pet puta na dan jesti.

Tri godine i ni dana duže

Prošlo je od toga dana već nekoliko godina, a ona ga pamti kao da je bio jučer. Svoju je djevojčicu najprije u zatvor Zagreb u četvrti Remetinec, a zatim u kaznionicu u Požegi „donijela“ još u trbuhu. Prolazili su mjeseci,

potom i godine, a nije bilo dana kada se nisu vidjele, razgovarale, igrale se... Onda je došao bolan i mučan trenutak rastanka. Njezina je kći napunila tri godine i više nisu mogle biti zajedno. Zakonom o izvršenju kazne zatvora u poglavlju „Zaštita majčinstva“ propisano je da djeca sa svojim majkama na zatvorskom Odjelu za majku i dijete mogu ostati do navršene treće godine života. Ni dan duže.

- Pripremala sam je na rastanak. Pričala sam joj da moram ostati raditi, a da ona, budući da je već velika, mora ići. Nije mi to bilo nimalo lako, kamoli svejedno. Srećom, kći je prihvatila sva ta moja objašnjenja i na kraju vesela otišla ni ne osvrnuvši se. Kako je meni bilo? Teško, jako teško. Zaista je žalosno kad tako preko noći izgubiš svoje dijete – i tužno i ogorčeno ispričala je majka te djevojčice, privijajući na prsa bebu koju je rodila na slobodi.

Baš zbog traume koju joj je prouzročio rastanak, ona je uvjerena da djeca s majkama koje izdržavaju kaznu uopće ne trebaju biti.

- Toliko se vežete, a onda se sve sruši. Odvajaju ih od vas, a ta djeca zapravo znaju samo svoju majku pa tek s tri godine počinju upoznavati neke druge, njima potpuno strane ljude. Sve to znaš, a ništa ne možeš promijeniti. I nitko te nakon toga ne pita kako ti je. Stoga sam ja za to da majka koja mora na izdržavanje kazne dobije godinu, dvije odgode, koliko već bude potrebno, dok ne rodi, dok dijete malo ne odraste i dok ga ne smjesti u sigurne ruke. Upravo zbog traume koju sam prošla, zabranila bih mogućnost da djeca budu u zatvoru. Taj odjel – rodilište – treba jednostavno zatvoriti. Jer na kraju, uvijek ispaštaju djeca – odlučna je.

Kad je zbog brojnih krađa koje je počinila najprije pritvorena u zatvor u Remetincu, do poroda joj je nedostajalo mjesec dana.

- Zato su me nabrzinu osudili.

Rodila je u Požegi, u gradskoj bolnici. Tvrdi da su je iz te ustanove gotovo izbacili.

*Upravo zbog traume
koju sam prošla,
zabranila bih mogućnost
da djeca budu u zatvoru.*

*Kad nemaš, nemaš.
Pa ne krađu ljudi
danas iz obijesti,
nego da prežive.*

- Zbog drugih pacijentica ne žele u rodilištu pravosudne policajce u stalnoj pratnji roditelja iz zatvora. Isto je doživjela i moja sestra koja je također rodila dok je izdržavala kaznu – tvrdi.

No nije odmah iz bolnice vraćena u kaznionicu jer se odjel morao dezinficirati nakon što ga je napustila žena za koju kaže da je imala „gadnu bakteriju“.

- Mene su nakon poroda odvezli u zatvorsku bolnicu u zagrebačkoj Svetošimunskoj ulici, a moje je dijete u tome razdoblju bilo u Domu za nezbrinutu djecu u Zagrebu. Kada je sve bilo sređeno, otišle smo u Požegu. Bila sam jedina s djetetom. Kasnije se odjel napunio.

Kći mi je došla pet mjeseci. Nikako joj nije bilo po volji kad je prešla na kuhanu hranu koja je bila jednako začinjena kao i ona za odrasle zatvorenike, samo u malim zdjelicama.

- Radila sam u zatvorskoj kuhinji gotovo dvije godine i znam da za djecu nisu posebno kuhali – kaže.

Žali se također da u Požegi za najmlađe nije bilo dovoljno ni voća ni povrća pa su zatvorenice, kako je koja mogla, kupovale preko kantine koja se nalazi u sastavu kaznionice.

- Kad ispišeš malo veću narudžbu, odmah provjeravaju za što je to točno namijenjeno. Da ne bi bilo da pod prisilom kupuješ stvari nekoj drugoj zatvorenici...
Dok priča o danima u zatvoru, na čelu joj se iscrtava bora, od brige.

- Kad si kod kuće, a dijete se razboli, uzmeš ga u naručje i odmah vodiš liječniku. A tamo moraš moliti, uvjeravati... Bila je na odjelu sa mnom jedna maloljetnica, prvorotkinja. Njezino je dijete imalo temperaturu 39 – 40, zvala je, preklinjala, tražila pomoć. Na kraju je dijete završilo u bolnici s upalom pluća. Kažu da su lijekovi za djecu besplatni, a sirup protiv kašlja svejedno moraš kupiti. Kad tražiš antibiotik kažu: „Ne može. To je skupo.“ Kako to može biti skupo, a terapija za ovisnice ne? Za njih je uvijek bilo sve što im treba, one su bile zaštićenije od nas koje nismo bile na drogama. Problem je bio i taj što ne možeš otići u grad i kupiti ono što ti treba za dijete, a ono što je u kaznionici bilo za djecu, bilo je u lošem stanju, poprilično iznošeno. Srećom, imali smo jednu jako dobru medicinsku sestru koja je, vidjevši da muku mučimo s odjećom, donijela najprije stvari svog djeteta, a potom je išla po svom selu i od

kuće do kuće sakupljala u vreću potrepštine za najmlađe u kaznionici. Toj ženi zaista svaka čast – hvali bivša zatvorenica i nju, ali i pravosudnu policiju iz kaznionice za koju kaže da joj je bila „najveća podrška, uvijek spremna pomoći i posavjetovati je.“

O onome što je prethodilo da bude osuđena nerado govori, pogotovo kad njezine riječi slušaju starija djeca. Osim djeteta rođenoga za izdržavanja kazne, ima ih još petero starijih. Svi su oni bili malodobni kada je osuđena pa je zato Centar za socijalnu skrb bio donio odluku da joj ih oduzme i dade na udomljavanje. Dijete koje je rodila po izlasku iz zatvora jedino je koje sada živi s njom i suprugom. Za našega posjeta, kući je bilo došlo dvoje srednjoškolaca koji su već godinama udomljeni. Tako će i ostati, barem dok ne završe školu. Roditelji pričaju da im je zbog toga teško, no oboje su nezaposleni i svjesni da svojoj djeci ne mogu priuštiti ništa.

- Kad nemaš, nemaš. Pa ne krađu ljudi danas iz objesti, nego da prežive. Evo, nama su socijalnu pomoć ukinuli, nemamo prava ni na jednokratnu pomoć. A posla nema. Tako vam to, na žalost, ide. Da bi ti država pomogla, ne smiješ imati baš ništa. A kada nemaš ništa, oduzet će ti djecu. Kada popraviš te uvjete da bi djecu mogao vratiti uza se, onda ti država neće pomoći jer imaš krov nad glavom, ali ne i posao da ga održavaš.

Da im je u novoj sredini bolje, svjesna su i djeca, ali majka i otac ipak su samo jedni i zato im za školskih praznika uvijek rado dolaze.

- Kada je mama bila u zatvoru, mi smo u pratnji tete nekoliko puta imali organizirani odlazak k njoj. Smjestili bi nas djecu u kombi i išli smo u Požegu. Tamo smo razgovarali, družili se, a najteže je bilo kada su se posjeti završavali. Mi smo odlazili, a ona je morala ostati – govore djeca.

- Objasnila sam djeci da me jedno vrijeme neće biti. Razumjeli su da sam otišla u zatvor. Iako zatvorenice trudnice i majke imaju pravo na posjet jednom tjedno, obitelj ti u zatvor dolazi prvenstveno u skladu s mogućnostima jer nije Požega blizu. Koliko zbog toga patiš i ti i djeca koja ti ne mogu doći, ali i dijete koje je s tobom, e to nikoga nije briga.

Taj dan kada je njezina kći otišla sa svojim ocem, bila je premještena na poluotvoreni odjel kaznionice. Odlazak na slobodu dočekala je na otvorenom odjelu.

*Koliko zbog toga patiš
i ti i djeca koja ti ne
mogu doći, ali i dijete
koje je s tobom, to nije
nikog briga.*

*U moru vlastitog
nezadovoljstva i jala
priповijeda kako je
tamo ipak bilo i dobrih
trenutaka.*

- Po prelasku iz zatvorskoga rođilišta na „obični“ odjel vidiš koliko je u rođilištu bilo bolje. Primjerice, tamo je kupaonica odlična, a na drugim je odjelima goli beton.

Bez kćeri je u kaznionici bila još godinu i deset mjeseci. Tu je djevojčicu bila začela u izvanbračnoj avanturi, nakon koje se vratila čovjeku s kojim je imala petero djece i kojemu je rodila i šesto. Kći rođena u Požegi danas živi sa svojim ocem i ona prvotna povezanost i bliskost koje su trajale pune tri godine naprasno su raspšene pa zbog toga njezina majka pati.

- Njezin je tata tako htio. A ja ne inzistiram, da joj ne naudim – šapuće pa zatim svoju priču vraća na dane koje je provela u zatvoru.

U moru vlastitog nezadovoljstva i jala priповijeda kako je tamo ipak bilo i dobrih trenutaka. Evo naprimjer, upravo je u Požegi naučila kukičati i vesti.

- Imale smo radionicu ručnih radova i ja sam se upisala. Bila sam apsolutna početnica, ni o čemu nisam imala pojma. Nije nam bio ograničen rad samo u radionici, nego smo materijal mogle nositi i u sobe. Izradom stolnjaka, tabletića, tapiserija i goblena – a to je ono čemu vas uče – moglo se i zaraditi jer su se ti naši radovi prodavali u trgovini koja je u sklopu kaznionice, a koja se jednom tjedno otvara za „vanjski svijet“.

Prema važećem cjeniku ručni radovi zatvorenica stoje desetak do dvjestotinjak kuna, ovisno o veličini.

Osim radionice ručnih radova, u kaznionici postoji i kreativna radionica u kojoj se uči kako napraviti čestitke, cvjetne aranžmane, mirisne jastučice, ukrase za blagdane... Ta radionica, baš kao i likovna te literarna, u kaznionici u Požegi radi kada za njezino pohađanje ima zainteresiranih.

- Nastojala sam da uvijek nešto radim pa sam išla po dva sata dnevno čistiti i zatvorski krug. U kuhinji sam bila počela najprije raditi četiri sata dnevno, zatim osam. I u pekarnici u kaznionici počela sam raditi pet mjeseci nakon poroda, kada sam prestala dojiti. Dok sam bila na poslu moju je kćer čuvala zatvorenica dadilja. Kada radiš vrijeme brže prolazi. Iako se ne zaradi bogzna što, na kraju ipak svaka kuna dobro dođe – ispričala nam je ova bivša osuđenica.

Novi život od ništice, i ispod nje

- Znaš li da se možeš prestati drogirati kad god to poželiš? Izgovorio je. U čudu ga je pogledala. Nije joj se svidio.

Taj dan kad su se prvi put sreli on je baš bio izišao iz komune. A ona se drogirala. Godinama.

Od supruga s kojim je imala dvoje djece i svojih roditelja dugo je vješto prikrivala dvostruki život. Imala je dobro plaćen posao i mogla je lako prikriti na što troši novac. Bilo je ljeta prije više od desetljeća kad se „raspala“ i potpuno izgubila kontrolu nad sobom. Odjednom – novca nije imala dovoljno. Tada je počela krasti. Danas kaže kako je to učinila „na kraju svoga ovisničkog mandata“.

- U terapijsku zajednicu u sklopu protestantske crkve otišla sam prvi put samo na tri dana. Kada sam nakon dva mjeseca opet došla, ostala sam. Shvativši da se drogiram, muž je uzeo djecu i zatražio razvod braka. Starijem je bilo pet, mlađem tri i pol godine – pripovijeda nam.

*Meni je bilo bitno,
dok sam u Požegi,
skoro svaki dan ih
čuti telefonom.*

Za drugoga odlaska u zajednicu čvrsto je odlučila ostati. I uspjeti. Djeci je kazala kamo ide, a muškarac od kojega se razvodila bio joj je potpora. Krenulo je. Dobila je posao na nekome štandu i sve se činilo da će brzo stati na svoje noge i vratiti se djeci. Još dok je bila u zajednici započeo je sudski postupak protiv nje, zbog krađa.

- Priznala sam sve što sam učinila, iako me nitko nije prepoznao. Dva puta se zbog mene raspuštala porota, nisu imali srca osuditi me. No ja sam ta nedjela napravila i bilo mi je jasno da u životu sve kad-tad dođe na naplatu. Morala sam otpustiti prošlost da bih mogla krenuti u budućnost.

„Kriva je“ – glasila je presuda izrečena nakon što je svoj život vratila na pravi put uz pomoć komune u kojoj je provela oko godinu i pol dana. Kazna za počinjene krađe iznosila je tri godine zatvora.

- U presudi je pisalo kako sam sve poduzela da se promijenim, ali je presuda osuđujuća, za primjer građanima. Na sudu višega stupnja moja je kazna povećana za još pola godine. Bila sam prva osoba koja je osuđena nakon boravka u terapijskoj zajednici – nemoćno sliježe ramenima.

Mjesec prije no što će otići u zatvor opet je negdje nabasala na muškarca koji joj je svojedobno kazao, poučen vlastitim iskustvom, da se može prestati drogirati kad god to poželi. Pozvao ju je na piće. I započeli su vezu. Kada je došlo vrijeme da krene put Požega, dogovorili su se da jedno prema drugom nemaju nikakvih obveza. Tri i pol godine, koliko se činilo da će provesti u zatvoru, dugo je...

U kaznionicu u Požegi stigla je dan prije no što je trebala. Na uputnici je pisalo da se mora javiti 30. svibnja, kada se slavio Dan državnosti.

- Mislila sam da me na praznik neće primiti pa sam se požurila. U to sam vrijeme završavala biblijsku školu i u zatvor sam došla s prtljagom nakrcanom knjigama. Gledali su me poprilično čudno. Bila sam izliječena, no nisu mi vjerovali. U njihovim sam očima bila narkomanka. I mene je zatvor vizualno jako iznenadio. Zamišljala sam ćelije, rešetke na prozorima, a dočekali su me kreveti s volančićima, boje, slike... Na tako nešto nisam bila spremna. S vremenom shvatiš koja je funkcija ružičastih ormarića, što stoji iz svih tih volana, slika...

Odmah je znala da svojoj djeci neće dopustiti da je tu posjećuju. I sa svojim se roditeljima dogovorila da joj ne dolaze.

- Sinovi su znali kamo idem. Cijelo vrijeme sam ih pripremala, govorila im da odlazak prihvate kao sastavni dio moga liječenja, da sam bila najprije u zajednici, a sada idem u Požegu, kako bi mi bilo bolje. Prihvatili su kao nešto sasvim normalno to što je mama najprije u komuni, a onda u zatvoru. Meni je bilo bitno, dok sam u Požegi, skoro svaki dan ih čuti telefonom. Tako sam im i zadavala zadaće, bila prisutna u životu... Bivši suprug mi je jako puno pomogao. Ako bih ja nešto dečkima rekla da treba učiniti, on je uvijek pazio da tako i bude. I u školi koju je pohađao stariji i u vrtiću u koji je išao mlađi sin, svi su znali gdje sam. Bilo je iznimno važno da se dečkima pruži diskretna i psihološka pomoć. Na vikende su odlazili kod jedne pa kod druge bake. Kada sam počela povremeno dolaziti kući, redovito sam odlazila u školu svojih sinova. Njima je bilo važno da me i drugi vide, da znaju kako i oni imaju mamu. Jednom je mlađi sin bio nešto frustriran i nesretan pa je u školi sa mnom priprijetio drugom dječaku. „Moja je mama narkomanka i sad je u zatvoru.“

*„Moja je mama
narkomanka i
sad je u zatvoru.“*

Nakon mjesec dana dobila je pismo iz rodnoga grada. Javio se muškarac s kojim je netom prije odlaska u zatvor započela vezu... Uslijedilo je dopisivanje, riječ po riječ i ranije tek započeta veza izrasta-la je u ljubav i okrunjena je brakom.

U zatvoru je radila u tvornici tekstila, Orljavi, na radnome mjestu na kojem su radile žene civili.

- Da sam bila sa zatvorenicama slušala bih gotovo samo priče o zatvoru. A to nisam htjela. Bila sam sa ženama koje su pričale o djeci, planirale svatove, govorile o svojim kokošima... Te sam priče o životu željela slušati. Uspjela sam da me sa zatvorenoga odjela premjestite na prijamni gdje sam mogla biti sama u sobi. Dobila sam i dozvolu da smijem slušati kazete s vjerskom glazbom protestantske crkve. Hodala sam s walkmanom na ušima, a druge su me zatvorenice tada prozvale Pastor.

Uoči Božića te godine kada je zatvorena, u kaznionici je pripremana priredba. Deset je godina bilo prošlo otkako ruke nije stavila na klavir, otkako se prvi put prestala drogirati. U zatvoru je počela ponovno svirati.

- Bila sam prije zatvora mlada glazbenica, puno sam putovala i na kraju sam otišla i od kuće. Dvije sam godine bila na heroinu, sve dok nisam upoznala bivšega supruga. Tada sam ostavila sviranje jer me klavir podsjećao na razdoblje za koje sam vjerovala da je ostalo iza mene. Ali sada znam da tada nisam riješila problem koji sam imala, nego sam ga samo zamijenila – jer sam se ponovno počela drogirati nakon što sam rodila drugo dijete.

*Bila mi je
najsvidetlija
točka, moja
zvijezda Danica.*

Prvi je put kući na vikend došla nakon deset mjeseci, za Uskrs. Mlađi joj je sin na rastanku bio kazao da će znati je li od kuće izbivala dugo ili ne po dužini njezine kose. Dok je išla prema svom domu, samo se pitala je li se dovoljno ošišala...

Članovi terapijske zajednice u kojoj se izliječila taj su vikend imali prijam u Zagrebu, u Uredu premijera. Pošla je s njima. U zgradu Vlade zatvoreni-ca na slobodnome vikendu uspjela je ući samo s vozačkom dozvolom, što je izazvalo popriličan šok i nevjericu u Uredu. Po povratku u Požegu odgajateljici je ispričala i tu i epizodu koja se zbila isti vikend kada je otišla na tribinu na kojoj je govorio ondašnji predstojnik Vladina ureda za suzbijanje ovisnosti, Ante Barbir. Nakon izlaganja u kojem je kazivao da se ovisnicima izriču mjere liječenja, a ne zatvorske kazne, ustala je i rekla kako ništa od toga što je pričao nije istina jer je ona u zatvoru, a prošla je terapijsku zajednicu. Tu su se na nju „navukli“ mediji.

*Povratak kući suočio
ju je s novim životnim
izazovima. Pod roditeljski
krov, kaže, nije mogla.*

- Odgojiteljica mi je zahvalila što sam joj sve rekla i podržala me, da se borim za sebe. Ta je žena bila ključna osoba moga života u zatvoru. Uvijek me je saslušala, znala je kako mi dati osjećaj važnosti. Bila mi je najsvjetlija točka, moja zvijezda Danica. Nakon što se počelo pisati o meni, javila mi se saborska zastupnica Jadranka Katarinčić-Škrlić. Otada, kad se na saborskim sjednicama pričalo o drogama, uvijek se govorilo i o meni. I tako je započela moja bitka. Pisala svim institucijama i tražila da mi smanje kaznu za vrijeme provedeno u terapijskoj zajednici. U tome je razdoblju bila raspuštena predsjednikova komisija za pomilovanja, zbog nekih spornih odluka koje su prethodno bile donesene, pa se njima nisam mogla obratiti.

Medijska pozornost koju je zadobila omogućila joj da bude prva, tada i jedina, zatvorenica koja je u kaznionici mogla održati tiskovnu konferenciju.

- Bili su mi dozvolili i da se našminkam – kaže.

Kada je komisija za pomilovanje predsjednika RH ponovno oformljena, i ona je poslala molbu. Preostalih godinu i pol dana zatvora preinačeno je u tri godine uvjetne kazne. Ispalo je tako da joj je u zatvorsku kaznu priznato vrijeme provedeno na liječenju.

Povratak kući suočio ju je s novim životnim izazovima. Pod roditeljski krov, kaže, nije mogla.

- Ukupno s liječenjem i zatvorom, kod kuće me nije bilo tri i pol godine. Prevelika je to „rupa“. Našla sam cimericu koja me prihvatila i gledala kao osobu, ne kroz prošlost nego kroz sadašnjost i budućnost. Žena kod koje sam bila radila na štandu ponovno mi je ukazala povjerenje i dala posao. Najprije sam bila radila na baušteli za sto kuna i ručak. Vratila me na štand kada je ponovno stekla povjerenje u mene. Svaki slobodni trenutak nastojala sam provesti sa svojom djecom. Polako smo iznova gradili odnos. Ne mogu reći da sam bila mama dok sam se drogirala. Moj je prioritet tada bio heroin, a ne moja djeca. Jako puno događaja koje smo zajedno prošli ja sam bila zaboravila. Kada bi me dečki pitali: „Mama, sjećaš li se...“, ja sam samo kimala glavom, a nisam imala pojma o čemu govore. Bilo mi je silno važno da te prve godine po izlasku kupim djeci knjige za školu. Da bih zaradila, uz posao na štandu radila sam i u kafiću. Djecu sam dočekivala pred školom, gledala njihove zadaće, sjedila s njima u parku... I dan-danas zahvalna sam bivšem suprugu što ih je pustio da iznova izgradimo kontakte. On je odradio ključan posao.

Da bi potpuno raskrstila s prošlošću, morala je podmiriti štetu koju je prouzročila krađama. Nekome je, znala je, uzela novac za kruh za njegovo dijete. Nije mogla živjeti s tim. Uspjela je dići krediti i u državni proračun uplatiti 28.000 kuna, koliko je sud procijenio da je napravila štete. Tek tada bila je uistinu slobodna.

Ostala je u drugom stanju i udala se za muškarca koji joj je prvi kazao da se može prestati drogirati kada god to poželi. Njezin sinovi iz prvoga braka živjeli su najprije tjedan dana s njom, a tjedan dana sa svojim ocem. Stariji sin sada je cijelo vrijeme s njom, mlađi u nje provede dobar dio dana, a u oca odlazi na počinak. Kada je opet uzela svoj život u svoje ruke završila je najprije srednju školu, potom sa sinom i pokćeri upisala studij. Ponovno svira klavir.

- Da nisam u zatvor ušla kao kršćanka, sto posto sam sigurna da ne bih izdržala. Mene je zatvor dosta oblikovao u tome da danas budem ovo što jesam. Jer, patnja te ili oplemeni ili pretvori u zvijer. Ako si dopustiš i najmanji crv gorčine, zatvor će te uzeti. A ja sam se samoj sebi zaklela da me zatvor neće uzeti i da ću sve svoje slabosti pretvoriti u pobjedu. Tako je moja duša ozdravila.

Danas je ova žena zaposlena u udruzi koja se financira sredstvima iz državnoga proračuna. Pred zgradu kaznionice prvi je put nakon izlaska stala prošle godine. Još uvijek, priznaje, osjeća povezanost s tom ustanovom. Čuva sva pisma koja su joj onamo stizala. I presano cvijeće koje joj je slao sadašnji suprug.

*Kada je opet uzela svoj život
u svoje ruke završila je najprije
srednju školu, potom sa sinom
i pokćeri upisala studij.*

- Novi život nisam započela od ništice nego ispod nje. I nitko mi ne može reći da se to ne može. Bitno je to što jesi i što želiš biti.

Što manje vremena za razmišljanje

- Hvala Bogu što nemam dijete, da se ne mora zbog mene sramiti – često je znala ponavljati nakon što je bila uhićena zbog zlouporabe položaja.

U drugom stanju ostala je tijekom sudskoga postupka koji je okončan dok je još bila u visokorizičnoj trudnoći. Kada je došlo vrijeme da pođe u zatvor, njezina je kći imala deset mjeseci i došla ju je. Dotada je već bila iskoristila maksimalnih dvadeset mjeseci odgode izdržavanja zatvorske kazne.

- Odgodu sam tražila dva puta, a kad sam to činila nisam razmišljala o sebi. Umrla mi je sestra i nećaci su ostali sami. Morala sam biti s njima, brinuti se i pomoći svojoj mami – kaže.

Iako zakonski majka ima pravo odgoditi odlazak u zatvor do navršene prve godine života djeteta, upravo zato što je izvršenje kazne već bila odgađala, treću odgodu za odlazak na odsluženje bila bi dobila samo u slučaju da ima bolest koja se ne može liječiti unutar zatvorskoga sustava. A to nije bilo tako i njezina je zamolba da ostane kod kuće s djetetom bila odbijena, baš kao što je prethodno Vrhovni sud odbio molbu koju je podnijela traživši ublažavanje kazne još dok je bila trudna.

Stoga je bila pisala treću molbu i tražila da joj se dopusti da u zatvor povede i – kćer. Bila je to nesvakidašnja situacija za pravosudni sustav nenaviknut na ovakve zahtjeve. Naime, majke djecu na izdržavanje kazne „donose“ u trbuhu i tada je situacija posve jasna – dijete se rađa bilo u rodilištu u Požegi ili, ako je bilo kakvih komplikacija tijekom trudnoće, u Zagrebu. Iz rodilišta s majkom odlazi u zatvor u kojem može biti do svoje treće godine života, a za svo to vrijeme ni dijete ni majka ne mogu izići s posjetiteljima u grad, ili otići kući na vikend jer bi to značilo da za dijete, po važećim odredbama, više nema povratka u kaznionicu.

*Bilo bi mi preteško
brinuti se o tuđoj
djeci, a svoje sam
morala ostaviti.*

Nakon što je zatražila da na izdržavanje kazne povede i svoju kćer, Uprava zatvora u Remetincu, kamo je trebala ići na Odjel

dijagnostike, odmah se bila oglasila da kod njih nema uvjeta za boravak djeteta jer je zatvor prepun, znatno iznad stvarnoga kapaciteta. Iz kaznionice u Požegi, kamo se znalo da će otići na izdržavanje kazne, dopirale su vijesti da nikada nisu imali takav slučaj da majka traži neka dijete uđe u zatvor s njom. Iako je mjerodavni Centar za socijalnu skrb dostavio mišljenje u kojem stoji da dijete ne treba odvajati od majke, i to zato što ga majka još doji te zato što je riječ o samohranjoj majci, sud je u konačnici ipak bio odbio njezin zahtjev, obrazloživši da za drukčiju odluku nema uporišta ni u Obiteljskom ni u Zakonu o izvršenju kazne zatvora.

Nastojala sam se fizički izmoriti kako bih imala što manje vremena za razmišljanje.

Nije joj bile druge nego spremati se za odlazak. Svojoj je majci, u čijim je rukama ostavljala kćer, kupila hranu i bočice za bebu te otišla u zatvor u Remetincu. Odmah po dolasku podnijela je zahtjev za prekidom izdržavanja kazne do navršene godine djetetova života. Takav se zahtjev može podnijeti tek kada je osoba i službeno zatvorenik, odnosno taj zahtjev nije mogla podnijeti dok je još bila na slobodi.

- Mislila sam da će se to odmah riješiti i da ću se vratiti kćeri. Ali, iako sam u dva dana bila završila sve testove i razgovore na Odjelu dijagnostike u Remetincu, ondje sam ostala sedam dana. Odgovor na moju molbu nije stizao pa sam bila odvezena u Požegu. Tek nakon mjesec dana stigao je odgovor da mi se odobrava prekid izdržavanja kazne i puštena sam kući. Na slobodi sam ostala tri mjeseca, taman toliko dugo da s kćeri proslavim njezin prvi rođendan – priča nam ta bivša osuđenica.

Povratak iza rešetaka bio je težak, ali neizbježan. Da bi joj vrijeme brže i lakše prošlo u tom za nju nepoznatom svijetu, tijekom izdržavanja kazne željela je raditi. Ponuđeno joj je da se prihvati posla dadilje na zatvorskom Odjelu s majkama i djecom. Odbila je takvu mogućnost.

- Bilo bi mi preteško brinuti se o tuđoj djeci, a svoje sam morala ostaviti. Taj posao jednostavno nisam mogla prihvatiti. Srce mi nije dopustilo.

Otkako je izišla na slobodu nastoji što više vremena provesti sa svojim djetetom u igri i druženju.

Još ju je jedna životna nedaća, kada je njezina mati završila u bolnici, primorala da traži prekid izdržavanja zatvorske kazne. Odobren joj je i ta dva odlaska iz kaznionice bila su joj ujedno i jedni izlasci tijekom izdržavanja kazne.

- Bila sam u spavaonici s još dvadeset žena. Kada bih na dvorištu vidjela majke s djecom bilo mi je teško gledati ih. Trudila sam se raditi što više i što bolje, kako bih dobila bolje ocjene. Nastojala sam se fizički izmoriti kako bih imala što manje vremena za razmišljanje. Cijelo vrijeme sam bila na zatvorenom odjelu, nikako nisam mogla dobiti premještaj u odjele gdje su zatvorenice imale blaže uvjete. Bilo je to vrijeme kada je kriminlac i teški ubojica Srđan Mlađan po izlasku na slobodni vikend ubio policajca pa ni policija ni državno odvjetništvo nikome sa zatvorenih odjela nisu davali suglasnosti da može izići. Svoju sam kaznu odslužila od početka do kraja. Nisam bila dobila ni pomilovanje predsjednika države ni uvjetni otpust. S druge pak strane, osuđeni za ubojstvo izlaze van nakon jedne trećine odslužene kazne... Ja sam tražila uvjetni otpust, ali nisam prošla pa sljedećih godinu dana nisam ni mogla podnijeti novi zahtjev. Godišnji odmor nisam koristila jer nisam smjela izići iz zatvora.

Da je, kako se nadala, bila smještena u otvorenom dijelu kaznionice, dobivala bi izlaske za vikend i dijete bi viđala u svom domu. Ali, s obzirom na to da se protiv nje tada vodilo još nekoliko kaznenih postupaka, nije mogla dobiti premještaj u otvoreni dio.

Njezina kći dolazila joj je nekoliko puta u posjet u zatvor u kojem je, kada se uračuna vrijeme što ga je nekoliko godina ranije bila provela u pritvoru, provela oko dvije i pol godine.

- Baka ju je dovođila subotom ili nedjeljom. Iako mi je u početku bilo jako teško to što mi kći nije sa mnom, sada sam svjesna da je bolje tako. Ne znam što bih bila u stanju učiniti da je bila sa mnom i da mi ju je netko samo taknuo. Sada sam sigurna i da uopće nije dobro rješenje da djeca u zatvoru borave sa svojim majkama. Mislim da bi se to trebalo riješiti na neki drukčiji način, bilo kroz probaciju, bilo kroz rad za opće dobro. Jer država jako puno troši na djecu, od pelena, odjeće, obuće, prehrane do vrtića... Žene tamo uistinu dobiju sve za što bi vani morale debelo raditi i platiti. Sama mogu posvjedočiti koliko se tamo brine o prehrani djece jer sam radila u kuhinji. Pred kraj kazne bila sam raspoređena na posao u skladištu i imala sam prilike vidjeti koliko je odjeće, obuće, igračka... namijenjeno

djeci. Mnoge majke u zatvoru imaju sve ono što sasvim sigurno na slobodi ne bi imale, mnoge se odlučuju roditi tijekom izdržavanja kazne jer znaju da će upravo na račun djeteta dobiti uvjetni otpust. Još im je dana mogućnost da i same rade i da njihovo dijete besplatno boravi u vrtiću. Vjerujem da bi se to trebalo i moralo riješiti drukčije, da ne stvaraš trošak, a da postigneš cilj. Tako bi bilo lakše i djeci. Mislim kako nije dobro ni to što su tamo zajedno mala i velika djeca. Sve u svemu, danas mi je baš drago što mi nisu dopustili da sa sobom u zatvor povedem i svoju kćer. Moja mama je na svojim plećima iznijela najveći dio moje kazne.

Ova je bivša kažnjenica danas u sretnom braku s ocem svoje djevojčice, no kao njihalo strave nad glavom i njoj i suprugu visi još nekoliko sudskih postupaka, također zbog zloupotreba položaja koje su počinili dok su bili rukovoditelji u tvrtki.

- Ne mogu ni zamisliti što će se dogoditi budem li opet morala ići u zatvor. Bit će mi jako teško podnijeti još jedan rastanak od djeteta. Nadam se da se to ipak neće dogoditi jer ni nema razloga da me osude. Kći je cijelo vrijeme sa mnom, ne želi se odvojiti ni na tren. Čak ne želi ni ići u predškolu, valjda strahuje da me neće biti kod kuće kad se vrati. Ona zna da sam bila u zatvoru, ne krijem to od nje niti bih mogla skriti. Nadam se da se ipak više nećemo morati razdvajati – priča ova majka.

Otkako je izišla na slobodu nastoji što više vremena provesti sa svojim djetetom u igri i druženju.

- Kuham, pečem kolače... I odlazim na sud. Trenutačno sam nezaposlena – kaže.

Kuham, pečem kolače...

Marina Paulenka

Marina Paulenka rođena je 1985. u Vinkovcima. 2010. završila je diplomski studij grafičkog dizajna pri Grafičkom fakultetu u Zagrebu. Trenutno je na završnoj godini diplomskog studija fotografije pri Akademiji dramske umjetnosti u Zagrebu.

Od 2008. djeluje u fotografskoj udruzi Organ Vida i vodi istoimeni međunarodni fotografski festival u Zagrebu. 2013. nagrađena je Posebnom rektorovom nagradom, a 2014. Dekanovom nagradom za akademsku izvrsnost.

2014. u sklopu Mjeseca fotografije u Ljubljani na Photonic Moments Portfolio Reviewu osvojila je prvo mjesto za najbolji portfolio. 2015. nominirana je za međunarodnu nagradu Essl Art Award CEE i Nagradu za hrvatsku suvremenu umjetnost THT@MSU. Članica je HDLU-a i HDD-a.

O fotografijama iz ciklusa **Drugi dom**

Riječ je o seriji fotografija nastaloj u kaznionici u Požegi, jedinoj ženskoj kaznionici u Hrvatskoj u kojoj više od 130 zatvorenica izvršava kaznu zatvora u trajanju od šest mjeseci na više. Zakonom o izvršavanju kazne zatvora određeno je da je fotografiranje ili snimanje zatvorenika dozvoljeno samo na način u kojem im se ne otkriva identitet.

Autorica fotografijama zatečenih prizora spavaonica, ćelija, kupaonica, 'osobnih' stvari i njihovih nevidljivih tragova, pokušava prikazati slojevit način života žena lišenih slobode, koje su u društvu često predstavljene i doživljene kao one „druge“.

Preispituje pojam slobode unutar i van arhitekture nadzorne institucije, uspoređujući je pritom s obiteljskim domom, koji je često model prema kojem zatvorski sustavi funkcioniraju u svrhu „preodgoja žena“.

Europska praksa

Danska

Gornja granica dobi do koje dijete u Danskoj može živjeti s roditeljem-zatvorenikom iznosi tri godine. Ovdje je djetetu dopušteno boraviti i s majkom-zatvorenicom, ali i s ocem-zatvorenikom. Isto, dijete koje je rođeno na slobodi, a mlađe je od 12 mjeseci može, po odlasku roditelja-zatvorenika na izdržavanje kazne, boraviti s njim u penitencijarnoj ustanovi. U zatvoru otvorenog tipa Horserød djeci je dopušten boravak čak do 7 godina starosti.

Suživot je organiziran u paviljonima kreiranim za obiteljski život s roditeljem-zatvorenikom.

Postoje i situacije kada oba roditelja-zatvorenika završe na izdržavanju kazne-zatvora. Za takvu situaciju Danska je pronašla rješenje kojim je pružila djetetu priliku za suživot s oba roditelja ako se istovremeno nađu na izdržavanju kazne zatvora. Odluku o životu djeteta unutar penitencijarne ustanove u Danskoj ne donosi vodstvo kaznionice/zatvora, već ona leži na mišljenju lokalnih vlasti o podobnosti roditelja-zatvorenika za brigu o djetetu. Ukoliko odluka s njihove strane bude pozitivnog karaktera, konačni sud donosi roditelj-zatvorenik kako bi se u što većoj mjeri ispoštovao princip normalnosti po kojem u ovakvim i sličnim životnim situacijama na slobodi, roditelj odlučuje o „sudbini“ djeteta.

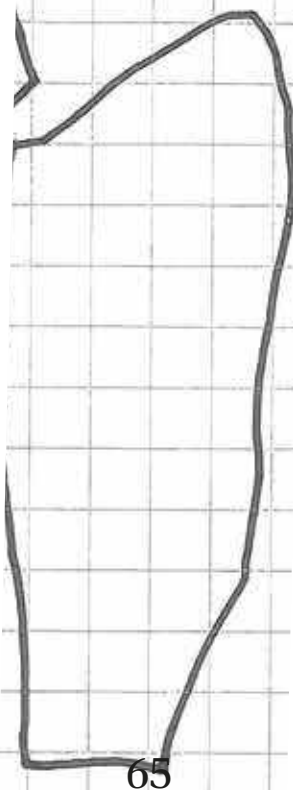
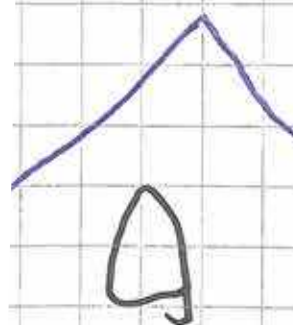
Danskoj je od velike važnosti sačuvati vezu majke i djeteta i nakon trećeg rođendana, stoga je njihov daljnji suživot moguć u obiteljskim kućama, u Engelsborgu.

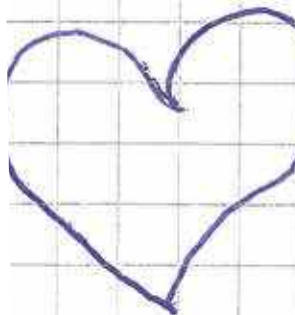
Norveška

Norveški zatvorski sustav razvio je, za naše prilike, neobičnu praksu. Naime, pod određenim uvjetima, članovima obitelji-zatvorenika upriličuje se razgledavanje penalnog kompleksa, zajedno s prostorijama za rad zatvorenika i provođenje slobodnog vremena. Isto tako, članovima obitelji dopušten je uvid u zatvorenikovu ćeliju i određene aspekte zatvorskog života. To kod njih, a pogotovo kod djece, stvara osjećaj olakšanja, posebice kod prve posjete roditelju-zatvoreniku. Na taj se način raspršuju mnoge zastrašujuće iluzije koje dijete, iz neznanja, stvara o životnim uvjetima roditelja.

Njemačka

Ono što se u Njemačkoj ističe kao program sui generis jest takozvani Hausfrauenfreigang, poznat još i kao housewife sentence. Pobljiže, u nekim njemačkim zatvorima, majkama-zatvorenicama određenog profila s djecom školske dobi omogućen je svakodnevni povratak kući kako bi brinule o svojoj obitelji i domaćinstvu. Na primjer, u berlinskim ustanovama otvorenog tipa majke-zatvorenice mogu odlaziti kući svakog dana i brinuti o djeci. Modaliteti variraju ovisno o različitim faktorima, no maksimalno vrijeme provedeno kod kuće iznosi 16 sati dnevno. Tako majka napušta penitencijarnu ustanovu rano ujutro, odlazi kući, budi djecu, priprema doručak, sprema ih i odvodi u školu. Tada se vraća kući i brine o ostaloj djeci i domaćinstvu. Program se može realizirati i u „noćnoj“ verziji. Dakle, majke-zatvorenice danju borave u kaznionici/zatvoru, dok u večernjim satima odlaze kući i ondje spavaju. Ovakva praksa ocijenjena je iznimnom u održavanju obiteljskih veza, ali predstavlja i konstruktivnu ulogu u pogledu rehabilitacije majke-zatvorenice. Prema tome, navedeno ima enorman pozitivan efekt na dijete jer označava odmak od penalnog sustava, pa dijete ne mora „dijeliti“ roditelja s državnim represivnim aparatom, već ga ima barem u određenom broju sati, svaki dan, samo za sebe.

Škotska

18 mjeseci je dobna granica djeteta za suživot s majkom u penitencijarnoj ustanovi. Međutim, u posebnim stambenim jedinicama izvan kaznionice/zatvora dijete može boraviti uz majku-zatvorenicu sve do navršениh pet godina. Riječ je o penalnom sistemu zatvora Cornton Vale u čijem su sklopu manje obiteljske kuće, obično dvoetažne, s travnatom okućnicom i jednostavnim uređenjem, sa svime potrebnim za kvalitetan život. Zajamčen je odlazak djeteta u lokalne jaslice ili vrtić.

Francuska

U rujnu 2003. godine uveden je pilot projekt u tri francuske penitencijarne ustanove, poznat kao Unités de Vie Familiale (UVFs). Radi se o projektu organiziranja obiteljskih posjeta u posebno opremljenim prostorijama koje mogu neprekinuto trajati i do 72 sata. Danas postoji okvirno 70 UVF soba u više od 20 zatvora diljem Francuske. Sobe su konstruirane na način da je obitelji tijekom posjete omogućeno zajedničko objedovanje, druženje i suživot bez nadzora pravosudnih policajaca i drugih. Takvi se posjeti odvijaju na zahtjev zatvorenika, uz prethodno mišljenje djelatnika odjela tretmana, odnosno probacijskih službi. Ove intenzivirane posjete su ocijenjene osobito korisnima za očuvanje obiteljskih veza i uspješne u održavanju iskrene i prirodne komunikacije između članova obitelji.

Iz rada „Djeca u sjeni: od marginalizacije do aktualizacije - Društveni i pravni položaj djece čiji su roditelji na izdržavanju kazne zatvora“, Doroteja Jačmenica Pušenjak, Ana Krakan, 2015.

Djeca čiji su roditelji u zatvorima često se prešućuje istina o tome gdje su njihovi roditelji, a čak i kad dolaze roditeljima u posjet, djeca nemaju prilike vidjeti zatvor i uvjete u kojima živi njihov roditelj. Sliku zatvora i zatvoreništva imaju samo iz filmova i knjiga i zato zamišljaju zatvore puno gorima nego što oni jesu. Iskreni razgovori s djecom o tome kako jest u zatvoru, fotografije i slično, mogu pomoći djetetu da vidi da je roditelju dobro i da je siguran.

Kako djeca vide zatvore

Zatvori su mjesta gdje ljudi budu godinu dana, zato što su nekog opljačkali ili napravili neki prekršaj. Tamo sjede i ne rade ništa i fali im život. Sve je tamnih boja i ljudi su u nekim sobama sa rešetkama. Samo hodnici imaju prozore. Svi imaju po dva čuvara, jedan ih pazi, a drugi im donosi ručak.

Nadja, 8

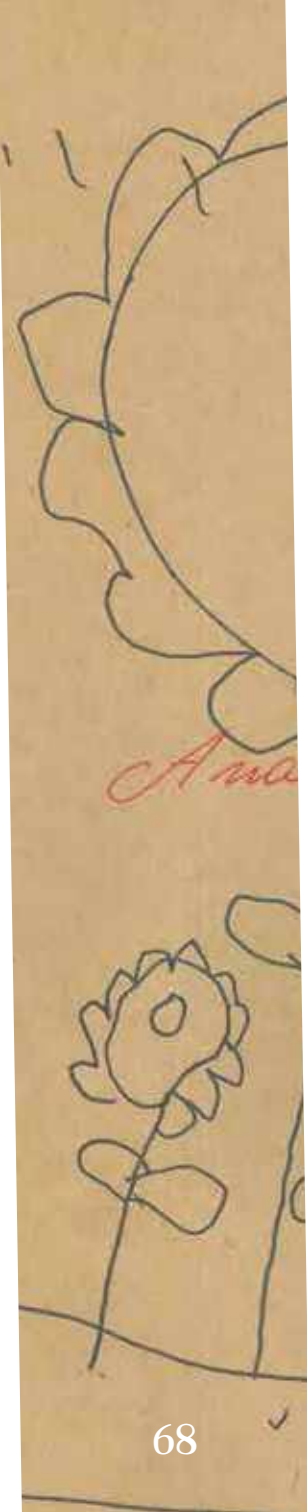
Dugi hodnik i ćelije sa strane. Imaju rešetke i poseban ključ. Imaju i električnu stolicu. Nekađ imaju krevet na kat, a nekađ samo dasku na zidu.

Viktor, 10

U zatvor ljudi idu kad prekrše zakon. Tamo su dok ne odrade zadanu kaznu. Žive u malim sobicama, možda i iza rešetaka, nemaju ni WC. Ne znam što rade po čitave dane. Čini mi se kao da leže, dosađuju se i možda razgovaraju. Na ulazu čovjek kontrolira tko ulazi, njemu se može postaviti pitanje o zatvorenicima. Policajci prolaze ispred ćelija. Najgore je djeci koja se osjećaju usamljeno. Razočarali su se u svojim roditeljima, kako ne bi bili tužni. Prijatelji ih možda izbjegavaju. Tužno je to.

Marin, 10

Zatvor je za zločeste i one koji krađu. Tamo razmišljaju i kad izađu znaju da ako ne žele natrag moraju reći „Oprosti“ i prestati se tako ponašati. Ako su roditelji u zatvoru, dok sve ne shvate djeca su kod bake i dede ili nekog i čekaju roditelje da se vrate. A ako je mama u zatvoru to je tužno jer dijete voli mamu (plač).

R. K. B., 5

Dan u zatvoru izgleda okrutno, imaju doručak, pa nekakav posao, imaju odmor, pa ručak, slobodno vrijeme u ćeliji, tjelovježba, večera, gašenje svjetla. Okrutno je jer postoje drugi zatvorenici jednako zločesti i nikad ne znaš što će ti sve napraviti. I takvi su svi dani. Nema ni televizije, kompjutera, telefona. I ne mogu ni zagrliti nekoga jer razgovaraju preko stakla i telefona.

S.G., 14

U zatvor idu lopovi zato što krađu. Zatvor ima ovakvu rupicu (spaja palac i kažiprst) kroz koju uđu lopovi.

Natko, 4

Vidio sam u filmovima da su uvjeti života u nekim zatvorima dosta dobri, ali mislim da kod nas zatvorenike samo održavaju na životu.

A. A., 10

Tamno, mračno, šporko, puno paučine, kreveti i vrata škriplju. Ljudi idu tamo zato što su napravili nešto što nije dobro. Ako imaju djecu, čuva ih tata ili baba i dida. Ili ih možda uzme vlada. Ili bejbisiter.

AiS, 8 i 5

Ja mislim da je zatvor nešto grozno. Ali u zatvor se mora ići. Mislim da je bolja kazna ići u zatvor nego dobiti kaznu koja je smrt. Sigurno je bolje. U zatvor idu svi, osim djece mlađe od 18 godina. I žene i muškarci. Zatvor je kao neka velika rupa, bar ga tako zamišljam, koja ima puno manjih rupa u sebi koje na svojim izlazima imaju rešetke iza kojih stoje zatvorenici, po hodnicima hodaju stražari koji zveckaju ključevima. Neki zatvorenici guraju ruke kroz rešetke i prave buku. Ako je zatvorenik tata, svaki tjedan dolazi mama s djetetom i pozdravljaju se s tatom. Tata plače, dijete plače, tata nedostaje djetetu.

P.C., 11

O projektu MA#ME

Udruga RODA provodi projekt MA#ME u partnerstvu s Hrvatskim zavodom za zapošljavanje - Područnim uredom u Požegi i Centrom za podršku i razvoj civilnog društva Delfin iz Pakraca, a u suradnji s Uredom pravobraniteljice za djecu i Upravom za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa. Projekt je sufinancirala Europska unija iz Europskog socijalnog fonda (IPA 4.1.5.2.02.01.c04.) u iznosu od 93.060,04 eura. Ukupna vrijednost projekta je 109.482,40 eura. Projekt sufinancira Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske.

Opći cilj projekta:

- povećati zapošljivost, socijalnu uključenost i kvalitetu života zatvorenica i njihovih obitelji, posebno djece
- unaprijediti partnerstvo u zagovaranju i provođenju programa namijenjenih zatvorenicama, a posebno njihovoj djeci

Specifični ciljevi:

- jačati kapacitete organizacija civilnog društva akademskih i državnih institucija i uspostavljanje partnerstava u razvoju i implementaciji javnih politika usmjerenih povećanju socijalne uključenosti i kvalitete života zatvorenika i njihovim obiteljima, posebno djece
- povećati zapošljivost i roditeljske vještine zatvorenica u kaznionici u Požegi
- senzibiliziranje stručnjaka, političke i šire javnosti o potrebama i problemima zatvorenika i njihove djece.

Aktivnosti:

- Analiza javnih politika, praksa i drugih dokumenata o socijalnoj inkluziji i povećanju kvalitete života zatvorenica i njihovih obitelji, posebno djece
- Razvoj i implementacija učinkovite i održive edukacije s ciljem povećanja kvalitete života zatvorenica i njihovih obitelji
- Kampanje za povećanje svijesti i zagovaračke inicijative bazirane na rezultatima analiza i edukacija.

Trajanje projekta:

veljača 2014. - veljača 2016.

Projektne aktivnosti provode se u Zagrebu (senzibilizacija javnosti) i u Kaznionici u Požegi (rad s korisnicama - zatvorenicama, majkama maloljetne djece).

Projekt provodi:

Roditelji u akciji – RODA
Čanićeva 14, 10000 Zagreb
t: (01) 61 77 500, f: (01) 61 77 510
m. 091 586 3717
e. roda@roda.hr
www.roda.hr
Kontakt osoba: Ivana Zanze

Partneri:

Centar za podršku i razvoj civilnog društva Delfin – Pakrac

Braće Radić 13, 34550 Pakrac

t. 034 411 780

e. delfin.zamir@gmail.com

www.delfin-pakrac.com

Kontakt osoba: Mirjana Bilopavlović

Područni ured Požega

Hrvatski zavod za zapošljavanje

Područni ured Požega

Alojzija Stepinca 5, 34000 Požega

t. 034 638 371, f. 034 638 374

e. anita.savic@hzz.hr

www.hzz.hr

Kontakt osoba: Anita Savić

Posrednička tijela:

Ured za udruge
Vlade Republike Hrvatske

Vlada Republike Hrvatske

Ured za udruge

e. info@uzuvrh.hr

www.uzuvrh.hr

Nacionalna
zaklada za
razvoj
civilnoga
društva

Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva

e. zaklada@civilnodrustvo.hr

<http://zaklada.civilnodrustvo.hr>

Više informacija o EU fondovima:

www.strukturnifondovi.hr

Ulaganje u budućnost
Europska unija

ISBN: 978-953-95974-2-7